

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

Diplomová práce

**Ústavní ochrana práv dítěte v České republice a mezinárodní
standards dětských práv. Srovnávací pohled.**

Zpracovala: Michaela Aronová

Plzeň, 2012

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ
Katedra ústavního práva

Diplomová práce

**Ústavní ochrana práv dítěte v České republice a mezinárodní
standards dětských práv. Srovnávací pohled.**

Zpracovala: Michaela Aronová

Studijní program: M6805 Právo a právní věda

Studijní obor: Právo

Vedoucí diplomové práce: Mgr. et Mgr. Renáta Vokrojová

Katedra ústavního práva

Plzeň, 2012

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem, který je ve vědecké práci obvyklý.“

Plzeň, březen 2012

Michaela Aronová

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala Mgr. et Mgr. Renátě Vokrojové za její velice vstřícný přístup v rámci konzultací, který mi pomohl ujasnit si cíle, jakých bych chtěla ve své diplomové práci dosáhnout, a jakou cestou diplomovou práci směřovat.

Obsah

ÚVOD	8
1. Ústavní ochrana práv dítěte v České republice	10
1.1. Kategorizace práv dítěte.....	10
1.2. Listina základních práv a svobod.....	11
1.3. Ústavní soud České republiky.....	16
1.3.1. Nálezy Ústavního soudu ČR, kterými byl zrušen právní předpis nebo jeho část.....	16
1.3.2. Nálezy Ústavního soudu ČR významné pro ústavní ochranu práv dítěte ...	19
1.4. Ochrana práv dítěte a Veřejný ochránce práv	21
1.5. Zákonná úprava ČR ochrany práv dítěte.....	23
1.5.1. Zákon o rodině.....	23
1.5.2. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí	24
1.5.3. Občanský soudní řád	25
1.5.4. Zákoník práce	27
1.5.5. Jiné zákony zakotvující ochranu práv dítěte	27
1.5.6. Zákonná úprava ČR ochrany práv dítěte v trestně-právní oblasti	28
1.5.6.1. Trestní zákoník	28
1.5.6.2. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže	29
1.5.6.3. Trestní řád.....	30
1.6. Mezinárodní smlouvy.....	30
1.6.1. Úmluva o právech dítěte a její ratifikace ČR	31
1.7. Česká republika jako členská země Evropské unie.....	32
2. Ochrana práv dítěte v evropském prostoru	33
2.1. Právo Evropské unie a ochrana práv dítěte	33
2.1.1. Listina základních práv EU	37
2.1.2. Stav ochrany dětských práv v Evropské unii	38

2.1.3. Aktuální situace a cíle EU	40
2.2. Rada Evropy a ochrana práv dítěte	40
2.2.1. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod	41
2.2.2. Evropská sociální charta.....	41
2.2.3. Evropská úmluva o výkonu práv dětí.....	42
2.2.4. Další dokumenty Rady Evropy v oblasti ochrany práv dětí.....	42
3. Mezinárodní standardy ochrany práv dítěte.....	43
3.1. Historický vývoj ochrany práv dítěte.....	43
3.2. Aktuální vývoj ochrany práv dítěte	44
3.3. Mezinárodní smlouvy.....	45
3.3.1. Úmluva o právech dítěte.....	46
3.3.2. Dokumenty přijaté na zasedáních Haagské konference o mezinárodním právu soukromém	47
3.3.2.1. <i>Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí</i>	47
3.3.2.2. <i>Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení</i>	48
3.3.2.3. <i>Další dokumenty mezinárodního práva soukromého</i>	48
3.4. Mezinárodní organizace	48
3.4.1. Organizace spojených národů.....	48
3.4.2. UNICEF.....	49
3.4.3. Mezinárodní organizace a jejich působení v České republice.....	50
3.4.3.1. <i>Český výbor pro UNICEF</i>	50
3.4.3.2. <i>Nadace Naše dítě</i>	50
3.4.3.3. <i>Liga lidských práv</i>	50
3.4.3.4. <i>DCI – sdružení zastánců dětských práv</i>	50
3.4.3.5. <i>Sdružení Linka bezpečí</i>	51
3.4.3.6. <i>Středisko náhradní rodinné péče</i>	51
4. Kontrolní mechanismy v oblasti práv dítěte	52
4.1. Kontrolní mechanismy v oblasti práv dítěte v rámci České republiky	52

4.2. Kontrolní mechanismy v oblasti práv dítěte v rámci Rady Evropy a Evropské unie.....	53
4.2.1. Kontrolní mechanismy v rámci Rady Evropy	53
4.2.1.1. Činnost Evropského soudu pro lidská práva ve věcech proti České republice.....	53
4.2.2. Kontrolní mechanismy v rámci EU	55
4.3. Kontrolní mechanismy v oblasti práv dítěte v rámci mezinárodního práva	55
5. Hodnocení stavu ochrany práv dítěte v ČR.....	57
5.1. Děti patřící k romské menšině.....	60
5.2. Množství dětí umístovaných do náhradní rodinné péče	60
5.3. Délka pobytu dětí v ústavech	62
5.4. Nedostatky v činnosti OSPOD podle veřejného ochránce práv.....	62
5.5. Oblast výkonu soudního rozhodnutí	62
5.6. Vývoj ochrany práv dítěte v České republice	63
6. Srovnání ochrany práv dítěte v ČR s mezinárodní úpravou	65
7. Doporučení pro budoucí vývoj ochrany práv dítěte v ČR	69
ZÁVĚR	72
RESUMÉ	74
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	76
A) Monografie a články	76
B) Právní předpisy	77
C) Judikatura	78
D) Internetové a elektronické zdroje.....	78
E) Ostatní	80

ÚVOD

Tématem této diplomové práce je *Ústavní ochrana práv dítěte v České republice a mezinárodní standardy dětských práv. Srovnávací pohled*. Za základní cíle této práce si kladu podrobné vymezení ústavní ochrany dětských práv v České republice, které se skládá z ústavní roviny, ale také z roviny zákonné, díky které je rovina ústavní prováděna. Základní vymezení dětských práv nalezneme v ústavněprávní rovině v Listině základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku České republiky a která tzv. vymezuje základní minima ochrany práv dítěte. Listina základních práv a svobod však také ve svých ustanoveních odkazuje na zákonnou úpravu, ve které mají být stanoveny veškeré podrobnosti této problematiky. Na základě této skutečnosti je mým cílem vyčerpat nejen ústavněprávní rovinu ochrany práv dítěte, ale také nastínit právě úpravu zákonnou, která je pro výsledný koncept ochrany práv dítěte stěžejní a která tvoří hlavní úpravu. Důležitým faktem je, že zákonná úprava nesmí být v rozporu s ústavním pořádkem České republiky a ani v rozporu s mezinárodními smlouvami, které jsou součástí právního řádu ČR na základě čl. 10 Ústavy.

Pro pojem dítěte existuje v našem právním řádu i v jednotlivých mezinárodních úpravách mnoho definic a pro účely této diplomové práce jsem se rozhodla pracovat s definicí dítěte obsažené v Úmluvě práv dítěte, která jej obecně definuje jako bytost, která je mladší osmnácti let. Proto nečiním v této práci rozdíl mezi pojmem dítě a pojmem mladistvý.

Právní řád České republiky obsahuje mnoho právních norem různé právní síly, které se zabývají jak ochranou člověka, tak i konkrétně ochranou dítěte, jako určité specifické skupiny. V hierarchii právních norem mají nejvyšší právní sílu ústavní zákony, které v České republice tvoří celek nazývaný Ústavní pořádek. Součástí Ústavního pořádku se staly také mezinárodní smlouvy o lidských právech, které mají podstatný vliv na utváření mezinárodních standardů práv dítěte.

Mezi mé hlavní cíle patří vymezení jednotlivých kapitol této diplomové práce tak, aby v nich byly obsaženy základní právní úpravy jednotlivých oblastí. Jelikož tvoří základní část tématu této práce ústavní ochrana práv dítěte v České republice, chci se danému tématu věnovat tak, aby byla vyčerpána nejen ochrana týkající se práv dítěte výslovně. Proto bych v kapitole *Ústavní ochrana práv dítěte v České republice* chtěla vystihnout všechna práva zaručená Listinou základních práv a svobod, která se dítěte jako subjektu práva přímo dotýkají, ale chtěla bych také vystihnout další významné

články Listiny základních práv a svobod, které svým obsahem mají vliv pro ústavní ochranu práv dítěte a dotváří ji jako celek. V souvislosti s Ústavním soudem České republiky a Veřejným ochráncem práv bych chtěla poukázat na činnost těchto institucí a zaměřit se na důležitá rozhodnutí a zprávy, které tyto instituce poskytují. Konkrétně u Ústavního soudu je mým záměrem vyzdvihnout vybrané nálezy Ústavního soudu, které jsou pro úpravu a náhled na danou problematiku významné. Pokud jde o zákonnou úpravu, není mým cílem vyčerpávat dané zákony a detailně vystihnout jejich úpravu, nýbrž se pokusím o nastínění těch nejdůležitějších zákonů v našem právním řádu, které se věnují ochraně práv dítěte a které provádějí jednotlivé články Listiny. Jelikož sama Listina základních práv a svobod vyzývá k zákonné úpravě, chtěla bych zejména popsat, jakým způsobem jednotlivé zákony na články Listiny navazují.

Ve své diplomové práci bych dále chtěla vymezit ochranu práv dítěte v evropském prostoru a zejména mezinárodní standardy ochrany práv dítěte. Chtěla bych provést srovnání mezinárodní úpravy s aktuálním stavem v České republice. Jelikož v oblasti lidských práv tvoří důležitou roli také kontrolní mechanismy, je mým záměrem vystihnout ty hlavní mechanismy podílející se na kontrole ochrany práv dítěte v českém, evropském i mezinárodním měřítku. Kromě tohoto vymezení bych chtěla svou diplomovou práci zaměřit rovněž na hodnocení aktuálního stavu v České republice, srovnání ochrany práv dítěte v České republice s mezinárodní úpravou, a tudíž srovnání, jak se Česká republika přibližuje mezinárodním standardům a na závěr doporučení pro budoucí vývoj právní úpravy.

1. Ústavní ochrana práv dítěte v České republice

Právní řád České republiky zahrnuje všechny prameny práva, které jsou na území České republiky platné. Právní řád ČR tvoří zákony a jiné právní předpisy, mezinárodní smlouvy, které byly ratifikované a vyhlášené a ke kterým dal Parlament ČR souhlas, a dále nálezy Ústavního soudu, kterými byl zrušen konkrétní zákon, jiný právní předpis nebo jednotlivá ustanovení zákona či jiného právního předpisu. Každá z těchto součástí právního řádu je charakteristická svým uspořádáním v systému všech pramenů práva. Toto uspořádání se liší podle *principu právní síly*.¹

Ústavní ochrana práv dítěte je v České republice zaštitěna především lidskými právy a svobodami, které jsou zaručeny v usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, v úplném znění (dále jen „Listina základních práv a svobod“ nebo „Listina“). Dětem jsou stejně jako všem lidem zaručena všechna práva z Listiny vyplývající. V této velké skupině práv a svobod existuje určitá podmnožina práv, která se dítěte a jeho práv přímo dotýkají. Takto je tomu zejména proto, že práva dítěte jsou tzv. *speciální skupinou* či *podskupinou* lidských práv, která vyžaduje zvláštní právní ochranu. Ústavní ochranu práv dítěte v ČR však kromě Listiny zaručují i všechny mezinárodní smlouvy o lidských právech, jejichž právnímu zařazení se věnují v následujících kapitolách. Práv dítěte se stejně jako v případě Listiny týkají všechny mezinárodní smlouvy o lidských právech a v současnosti existuje celá řada mezinárodních smluv upravujících přímo práva dětí a problematiku s právy dětí spojenou. V České republice hraje podstatnou roli ochrany Ústavní soud České republiky (dále také „Ústavní soud“). Tento ústavně zakotvený orgán může nejen rušit právní předpisy a jejich jednotlivé části v případech, ve kterých jsou v rozporu s ústavně zakotvenými principy a právy, ale také poskytuje soudní ochranu v těch případech, ve kterých bylo pravomocným rozhodnutím či jiným zásahem orgánů veřejné moci zasazeno do ústavně zaručených základních práv a svobod, kdy proti takovému zásahu byla podána ústavní stížnost.²

1.1. Kategorizace práv dítěte

Dětská práva jsou určitou specifickou podmnožinou lidských práv, která jsou v

1 Gerloch, A. *Teorie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2004, ISBN 80-86473-85-6, s. 82.

2 čl. 87 odst. 1 písm. a), b), d) zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

České republice chráněna zejména Listinou základních práv a svobod (viz kapitola 2.1.), ale jsou také široce upravena mezinárodními smlouvami o lidských právech a konkrétně mezinárodními smlouvami o právech dítěte, které se do mezinárodních smluv o lidských právech řadí. Ústavním zákonem č. 395/2001 Sb., kterým se mění ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů, tzv. euronovelou Ústavy České republiky, byla zrušena zvláštní ústavní kategorie smluv o lidských právech. Po této právní úpravě bylo nálezem pléna Ústavního soudu č. 36/01 (publikováno pod č. 403/2002 Sb.) potvrzeno, že mezinárodní smlouvy o lidských právech jsou součástí ústavního pořádku, tedy i mezinárodní smlouvy o právech dítěte. Tímto nálezem zůstal zachován režim jako před touto euronovelou.

1.2. Listina základních práv a svobod

Součástí ústavního pořádku ČR je vedle Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a dalších ústavních zákonů také Listina základních práv a svobod, která se jako jediná tematicke ochrany práv dítěte věnuje, jelikož všechna práva přímo se vztahující k ochraně práv dítěte jako člověka jsou obsažena právě v Listině základních práv a svobod. V ústavním pořádku České republiky proto Listina základních práv a svobod hraje v otázce ochrany práv dítěte stěžejní roli, konkrétně čl. 32, který stanovuje, že:

„1) Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena.

2) Ženě v těhotenství je zaručena zvláštní péče, ochrana v pracovních vztazích a odpovídající zdravotní podmínky.

3) Děti narozené v manželství i mimo ně mají stejná práva.

4) Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.

5) Rodiče, kteří pečují o děti, mají právo na pomoc státu.

6) Podrobnosti stanoví zákon.“³

V Listině jsou stanoveny základní pilíře ochrany práv dítěte, přičemž sama Listina ukládá a zároveň vybízí zákon k podrobnější úpravě jejich práv v odst. 6 shora uvedeného článku. Takovým zákonem je zejména zákon č. 94/1963 Sb., o rodině ve

3 čl. 32 Listiny základních práv a svobod.

znění pozdějších předpisů a zákon č. 360/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů. Listina v tomto článku zakládá zvýšenou ochranu určitým právním skupinám, kterými jsou v tomto případě děti, mladiství a dále ženy v těhotenství, a požaduje pro tyto vymezené skupiny zákonodárnou i výkonnou iniciativu jak státu, tak i ostatních orgánů veřejné moci.⁴ Dominujícím ústavním principem čl. 32 Listiny je princip rovnosti tzv. manželských a nemanželských dětí, který je silně ovlivněn etickým pohledem, ale zároveň se vypořádává s dlouhotrvající diskriminací, která spočívala v rozdílném, téměř vždy negativně zaměřeném, nahlížení společnosti na děti narozené mimo manželství. Proto je ve shora citovaném odst. 3 zakotven zákaz diskriminace dětí narozených mimo manželství, který bychom v širším měřítku mohli chápat jako zákaz diskriminace osob podle původu.⁵ Další zásadou spočívající v tomto ustanovení Listiny je zásada, že je možné omezit práva rodičů vůči svým dětem a že takové omezení v podobě odloučení proti vůli dítěte může být učiněno jen formou rozhodnutí soudu na základě zákona. Z toho vyplývá, že soud je jedinou institucí, která má za stanovených podmínek oprávnění omezit právní vztah rodičů a jejich dětí.⁶ Kromě tohoto článku, který je pro ochranu a zakotvení práv dítěte stěžejní, se dané tématice věnuje také čl. 29, který stanovuje právo na zvýšenou ochranu zdraví při práci a na zvláštní podmínky při práci pro ženy, mladistvé nebo zdravotně postižené osoby, přičemž poslední dvě vyjmenované skupiny mají také právo na speciální ochranu v rámci pracovních vztahů a dále právo na pomoc v rámci přípravy k povolání. Podrobnosti pak stanoví zákon, kterým je v tomto případě zejména zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce a další. Problematice práv dítěte, která vyžaduje nadstandardní ochranu, se dále věnuje čl. 30 odst. 1 Listiny týkající se práva na ochranu v podobě hmotného zabezpečení při ztrátě živitele nebo čl. 33 Listiny, který určuje, že každý má právo na vzdělání a že občanům náleží právo na bezplatné vzdělání v základních a středních školách. Všechna práva vyjmenovaná shora jsou v Listině zakotvena v hlavě IV., která nese název „Hospodářská, sociální a kulturní práva“. Tato shora uvedená ustanovení Listiny patří mezi ty, které se problematiky ústavní ochrany práv dítěte výslovně dotýkají, avšak komplexní ústavní ochranu práv dítěte nalezneme také v dalších ustanoveních Listiny.

4 KLÍMA, Karel. *Ústavní právo*. 4., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. 786 s. Právnícké učebnice. ISBN 978-80-7380-261-5. s. 328.

5 KLÍMA, Karel a kol. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 2 sv. ISBN 978-80-7380-140-3. s. 1255.

6 čl. 29 Listiny základních práv a svobod.

Jak bylo již shora zmíněno, dítěte se jako každého člověka a subjektu práv přímo dotýkají také jiná ustanovení Listiny, která jsou obecného rázu, ale zakotvují ústavní ochranu práv všech lidí, jakož i práv dítěte. Takovým ustanovením je čl. 1 Listiny, kterým je zakotvena obecná svoboda, rovnost v důstojnosti i v právech všech lidí a také nezadatelnost, nezcizitelnost, nepromlčitelnost a nezrušitelnost všech základních práv a svobod.

Čl. 2 odst. 3 Listiny zavádí princip, že každý, tedy i dítě, může činit, co zákon nezakazuje, a nikdo nesmí být nucen konat to, co zákon neukládá. Toto ustanovení se zaměřuje především na děti, které už jsou díky svému rozumovému a psychickému vývoji schopné rozpoznat své jednání a jeho následky.

Článkem 3 Listiny jsou v odst. 1 zaručena základní práva a svobody všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního či sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení. Tento odstavec je zárukou všeobecného zákazu diskriminace, který se týká také práv dítěte. Čl. 32 odst. 3 Listiny navazuje na tento všeobecný zákaz diskriminace a doplňuje jej o konkrétní zákaz diskriminace dětí narozených mimo manželství a zaručuje jim stejná práva jako dětem narozeným v manželství. V čl. 3 odst. 3 Listiny je zakotvena zásada, že nikomu, tedy ani dítěti, nesmí být způsobena újma na právech pro uplatňování jeho základních práv a svobod.

V čl. 4 Listiny je upraven postup pro ukládání povinností, které společně s právy a svobodami patří k atributům občanství.⁷ Takové povinnosti jsou zpravidla uloženy na základě a v mezích zákona, pouze při zachování základních práv a svobod a jen zcela výjimečně je některá povinnost uložena přímo ústavním předpisem. Takovým výjimečným případem je například povinnost školní docházky stanovené v čl. 33 odst. 1 věta druhá Listiny, která přímo ukládá povinnost všem dětem.⁸

Článek 5 Listiny zaručuje, že každý je způsobilý mít práva, z čehož lze vyvozovat obecnou způsobilost k jakýmkoliv právům a svobodám. Přesto, že v tomto případě používá ústavní zákon občanskoprávní terminologii, nelze tyto považovat za totožné. V souvislosti s čl. 21 odst. 3 Listiny se proto nelze domnívat, že by například novorozené dítě mělo aktivní volební práva, která pouze není způsobilé vykonat.⁹

7 Pavlíček, V. a kolektiv, *Ústava a ústavní řád České republiky 2. díl: Práva a svobody*, 2. doplněné a podstatně rozšířené vyd. Praha: Linde Praha a.s., 1999. ISBN 80-7201-170-7, s. 58.

8 Pavlíček, V. a kolektiv, *Ústava a ústavní řád České republiky 2. díl: Práva a svobody*, 2. doplněné a podstatně rozšířené vyd. Praha: Linde Praha a.s., 1999. ISBN 80-7201-170-7, s. 58.

9 Pavlíček, V. a kolektiv, *Ústava a ústavní řád České republiky 2. díl: Práva a svobody*, 2. doplněné a

Následující ustanovení Listiny je hlavní etickou normou lidských práv a zakotvuje právo každého na život, právo každého lidského života, který je hoděn ochrany již před narozením, právo, že nikdo nesmí být zbaven života, a také nepřípustnost trestu smrti.¹⁰ Formulace tohoto ustanovení vychází z právního názoru, že začátek lidského života počíná narozením, a práva plodu také ve vztahu k matce se toto ustanovení nedotýká. Stát je na základě tohoto článku Listiny zavázán k zajištění práva na život při ochraně kohokoliv, hlavně potom lidí zvláště ohrožených, kterými jsou například i děti.¹¹

Právo nedotknutelnosti osoby včetně jejího soukromí je stejně jako právo, že nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému či jinak ponižujícímu zacházení anebo trestu, zaručeno v čl. 7 Listiny, mající pro ústavní ochranu dítěte zásadní význam.¹² Toto ustanovení Listiny se promítá do mnohých ustanovení zákonů, které tato práva dále rozšiřují. Jedním takovým je např. § 198 trestního zákoníku upravující týrání svěřené osoby.

Právo každého, včetně dítěte, na zachování jeho lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti i ochrany jeho jména je zakotveno v čl. 10 odst. 1 Listiny, přičemž v odstavci 2. téhož článku je zakotveno právo každého na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života a odstavci 3. pak právo každého na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě.¹³

Svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyzvání zaručuje čl. 15 Listiny společně s právem každého změnit své náboženství nebo víru anebo být bez náboženského vyznání. Tato práva se významným způsobem vztahují také na děti. V daném ustanovení Listiny se práva vztahují ke každému člověku a dítěti jsou pak obdobná práva zaručena čl. 14 Úmluvy o právech dítěte, který uznává právo dítěte na svobodu smýšlení, svědomí a náboženství. S tímto také souvisí práva a povinnosti rodičů a případně zákonných zástupců, aby orientovali „*dítě při výkonu jeho práv způsobem odpovídajícím rozvíjejícím se schopnostem dítěte*“. Hlavní roli ve výchově dítěte hrají zájmy dítěte a obecné zásady uplatňující se v oblasti lidských práv. Vnitrostátní úprava je též ovlivněna zásadami vyjádřenými v Deklaraci o odstranění

podstatně rozšířené vyd. Praha: Linde Praha a.s., 1999. ISBN 80-7201-170-7, s. 65.

10 čl. 6 odst. 1 – 3 Listiny základních práv a svobod.

11 Pavlíček, V. a kolektiv, *Ústava a ústavní řád České republiky 2. díl: Práva a svobody*, 2. doplněné a podstatně rozšířené vyd. Praha: Linde Praha a.s., 1999. ISBN 80-7201-170-7, s. 67.

12 čl. 6 odst. 1, 2 Listiny základních práv a svobod.

13 čl. 10 odst. 1-3 Listiny základních práv a svobod.

všech forem nesnášenlivosti a diskriminace založených na náboženství či víře ve svém čl. 5 odst. 3, ve kterém je stanoveno, že „*dítě musí být chráněno před jakoukoliv formou diskriminace z důvodu náboženství nebo víry. Musí být vychovááno v duchu porozumění, snášenlivosti, přátelství mezi národy, míru a všeobecného bratrství, respektování svobody náboženství nebo víry jiných a v plném vědomí, že svou energii a talent musí věnovat službě bližnímu.*“¹⁴ Ústavní ochrana plynoucí z ustanovení čl. 15 odst. 1 Listiny je dále rozvinuta v zákonných předpisech, konkrétně zákonem č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církví a náboženských společností, který ve svém § 3 stanovuje, že o náboženské výchově dětí rozhodují jejich zákonní zástupci až do doby, kdy dítě dovrší patnácti let věku.

Oddíl druhý hlavy druhé Listiny se věnuje právům politickým, ze kterých se některá také dotýkají ústavní ochrany práv dítěte. Podle Úmluvy o právech dítěte, konkrétně jejího čl. 15 a čl. 17, má dítě právo na svobodu sdružování, svobodu pokojného shromažďování a právo na přístup k informacím, které jsou pro dítě vhodné. V Listině je pak každému zaručeno právo shromažďovací v čl. 19, právo sdružovací v čl. 20 a právo na informace v čl. 17.

Hlava třetí Listiny zaručuje práva národnostních a etnických menšin. V čl. 24 Listiny je zaručeno, že příslušnost ke kterékoli národnostní nebo etnické menšině nesmí být nikomu, ani dítěti, na újmu. V následujícím článku Listina zaručuje občanům tvořícím národnostní nebo etnické menšiny všestranný rozvoj, hlavně právo společně rozvíjet kulturu s dalšími příslušníky menšiny, právo rozšiřovat a přijímat informace v mateřském jazyku, právo sdružování v národnostních sdruženích a za podmínek stanovených zákonem dále právo na vzdělání v jejich jazyce, právo užívat jejich jazyka při úředním styku a právo účastnit se řešení věcí národnostních a etnických menšin.¹⁵ Podobně je problematika národnostních a etnických menšin řešena také v Úmluvě o právech dítěte, konkrétně v čl. 30, který stanovuje, že „*v těch státech, v nichž existují etnické, náboženské nebo jazykové menšiny nebo osoby domorodého původu, nesmí být dítěti náležejícímu k takové menšině nebo domorodému obyvatelstvu odpíráno právo společně s příslušníky své skupiny užívat vlastní kultury, vyznávat a praktikovat své vlastní náboženství a používat svého vlastního jazyka.*“¹⁶

O hospodářských, sociálních a kulturních právech zakotvených v hlavě čtvrté

14 rezoluce OSN č. 36/55 z 25. 11. 1981.

15 čl. 25 Listiny základních práv a svobod.

16 ustanovení čl. 30 Úmluvy o právech dítěte.

Listiny již bylo pojednáno v úvodu této kapitoly. Jelikož se jedná zpravidla o ustanovení, která jsou svým významem pro ústavní ochranu dítěte zásadní. V této skupině zaručených práv má dále význam pro ústavní ochranu práv dítěte např. čl. 35 odst. 1 Listiny, tedy že každý i každé dítě má právo na příznivé životní prostředí

Hlava pátá Listiny zaručuje právo na soudní a jinou právní ochranu a z těchto práv jsou pro ústavní ochranu pro práva dítěte důležitá ustanovení čl. 37 odst. 3 zakotvující rovnost účastníků, čl. 38 odst. 1 zakotvující zásadu, že nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci, přičemž příslušnost soudu a soudce může být stanovena pouze zákonem, čl. 38 odst. 2 zakotvující zásadu veřejnosti, čl. 40 odst. 2 stanovující zásadu presumpce neviny, která je v souvislosti s ústavní ochranou mladistvých důležitá zejména ve věcech trestního řízení proti mladistvým.

1.3. Ústavní soud České republiky

Z čl. 83 Ústavy ČR vyplývá, že je ústavní soud soudním orgánem ochrany ústavnosti. V čl. 87 Ústavy jsou uvedeny případy věcí, ve kterých ústavní soud rozhoduje. Z těchto považují za zásadní pro dané téma pravomoc rozhodovat o zrušení zákonů, jejich jednotlivých ustanovení nebo jiných právních předpisů či jejich jednotlivých ustanovení, jsou-li v rozporu s ústavním pořádkem nebo zákonem, a pravomoc rozhodovat o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí a jinému zásahu orgánů veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod. Z toho vyplývá, že ústavní soud může zrušit právní předpis různé právní síly či jeho ustanovení, je-li v rozporu s právy dítěte zakotvenými v Listině či mezinárodních smlouvách.

Ústavní soud České republiky (dále jen „Ústavní soud“) disponuje silnými pravomocemi, přičemž jednou ze zcela zásadních pravomocí je kompetence zrušení právního předpisu nebo jeho části a rozhodování o ústavní stížnosti. Zejména tyto kompetence patří mezi ty, které zaručují ústavní ochranu práv dítěte.¹⁷

1.3.1. Nálezy Ústavního soudu ČR, kterými byl zrušen právní předpis nebo jeho část

V rámci ústavní ochrany práv dítěte byl stěžejním nálezem Ústavního soudu nález č. 72/1995 Sb. ze dne 28. března 1995, kterým byl zrušeno ustanovení § 46 zákona o rodině č. 94/1963 Sb., v platném znění, ustanovení § 19 odst. 1 písm. a) č. 1

¹⁷ čl. 87 odst. 1 písm. a), b), d) zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.

zákona České národní rady č. 114/1988 Sb., o působnosti orgánů České socialistické republiky v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů a ustanovení § 15 vyhlášky Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky č. 182/1991 Sb., kterou se provádí zákon o sociálním zabezpečení, a zákon České národní rady o působnosti orgánů České republiky v sociálním zabezpečení, v platném znění. Z odůvodnění tohoto nálezu vyplývá, že shora uvedená ustanovení, která byla zrušena, byla v rozporu s obsahem čl. 32 odst. 4 Listiny, který podobně jako čl. 9 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, požaduje, aby omezení rodičovských práv a odloučení dětí od rodičů proti vůli rodičů bylo možné jen na základě soudního rozhodnutí a „*jestliže tedy Listina základních práv a svobod v citovaném článku stanoví, že nezletilé děti mohou být odloučeny od rodičů proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona, pak ustanovení zákona o rodině (§ 46 zákona č. 94/1963 Sb.), stejně jako ustanovení zákona o působnosti orgánů České socialistické republiky v sociálním zabezpečení (§ 19 zákona č. 114/1988 Sb.), že okresní národní výbor (nyní okresní úřad) je povinen učinit v naléhavých případech předběžně i takové opatření, o kterém má jinak právo rozhodnout pouze soud, jemuž to neprodleně oznámí, přičemž soud rozhodne dodatečně, musel Ústavní soud dospět k závěru, že uvedená ustanovení jsou v rozporu s ústavním zákonem ve smyslu § 70 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, a musel je zrušit.*“¹⁸ Přímým důsledkem tohoto nálezu pak bylo přijetí § 76a o.s.ř. upravující předběžné opatření nezletilého dítěte.

Další nález, kterým bylo zrušeno ustanovení zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění je nález Ústavního soudu č. 244/2010 Sb. ze dne 8. července 2010, jehož výrok zní, že ustanovení § 57 odst. 1 zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, se ruší dnem 31. prosince 2011. V tomto nálezu bylo významné stanovisko částečně se lišící od tendencí rozhodování Ústavního soudu v této problematice a více je mu věnováno v následující kapitole.

V kompetenci Ústavního soudu je rozhodování o zrušení právního předpisu také v případě, že je tento právní předpis v rozporu s mezinárodní smlouvou, kterou je Česká republika vázána. Vzhledem k důkladnému propracování Listiny základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku ČR, se v praxi zrušení právního předpisu pouze kvůli jeho rozporu s mezinárodní smlouvou příliš nevyskytuje, avšak stalo se tomu tak v případě zrušení části ustanovení § 171 trestního zákona, který je odůvodněn

18 nález Ústavního soudu ČR č. 72/1995 Sb. ze dne 28. března 1995.

nálezem Ústavního soudu z dubna 1997. Část tohoto ustanovení byla zrušena pro rozpor s čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.¹⁹ Ústavní soud v této věci rozhodoval na základě návrhu, který podal Okresní soud v Kutné Hoře a navrhoval v něm zrušení shora zmiňovaného ustanovení.

Dalším příkladem silného vlivu Ústavního soudu v rámci ústavní ochrany dětských práv je nález Ústavního soudu č. 20/2006 Sb. Předmětem jednání byl v tomto případě návrh Okresního soudu v Kladně, kterým se navrhovatel domáhal vydání nálezu zrušujícího ustanovení § 53 odst. 1 a § 54 zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Podle navrhovatele jsou tato ustanovení zákona o soudnictví ve věcech mládeže v rozporu s konkrétními ustanoveními Ústavy i Listiny. Konkrétně navrhovatel považoval rozpor § 54 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže s čl. 96 odst. 2 Ústavy, ve kterém je zakotvena ústnost a veřejnost jednání před soudem a veřejné vyhlášení rozsudku a s čl. 38 odst. 2 Listiny, který zakotvuje právo veřejného projednání, ale zejména možnost vyloučení veřejnosti pouze v případech, které stanoví zákon. Dále spatřoval navrhovatel rozpor § 53 a § 54 odst. 2,3 zákona o soudnictví ve věcech mládeže s čl. 17 odst. 1,4 a 5 Listiny, zakotvujícími právo svobody projevu, právo na informace, možnost tato práva omezit jen zákonem dle stanovených podmínek a povinnost státních orgánů a orgánů územní samosprávy poskytovat informace o své činnosti přiměřeným způsobem dle podmínek stanovených zákonem. Navrhovatel namítal, že byl v tomto případě „*neadekvátně nadřazen zájem jednotlivce nad zájem společnosti jako celku pouze na základě hypotetické možnosti nepříznivého ovlivnění budoucího života obžalovaného mladistvého probíhajícím trestním stíháním*“²⁰. Ústavní soud se ve svém odůvodnění věnoval historicko-právnímu rozboru vývoje soudnictví ve věcech mládeže a také stručnému rozboru dvou hlavních současných protichůdných trendů, které panují v oblasti světové trestní politiky. Pro první trend je charakteristické, že vychází z názoru, že vůle jednotlivce není jasně předurčena, a proto je svobodná. Z toho vyplývajícím důsledkem je právo společnosti reagovat na toto chování přísným potrestáním. Tento trend nebere ohledy na věk, rozumovou ani mravní vyspělost mladistvého pachatele a je typický zejména pro USA, které byly vzorem také Velké Británii a z části skandinávským zemím. Druhý trend je charakteristický důrazem na roli věku, stupně rozumového a duševního vývoje, kterého mladistvý pachatel dosáhl a

19 Šturma, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 2. dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003. ix, 150 s. Beckova skripta. ISBN 80-7179-398-1. s. 103.

20 nález Ústavního soudu č. 20/2006 Sb.

naopak ústupem významu míry závažnosti spáchaného činu. Tento trend je uplatňován v České republice a dále také v Rakousku, Německu nebo Švýcarsku. Ústavní soud zdůrazňuje, že právě tento druhý trend ve vztahu k napadenému ustanovení § 54 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže našel oporu také v mezinárodních dokumentech. Konkrétně Ústavní soud zmiňuje Úmluvu o právech dítěte, rezoluci OSN 40-33 „Minimální standardy soudnictví nad mládeží“ nazývanou též Pekingská pravidla a Doporučení Rady ministrů členským státům Rady Evropy týkající se nových způsobů zacházení s juvenilní delikvencí a posláním justice mládeži.

1.3.2. Nálezy Ústavního soudu ČR významné pro ústavní ochranu práv dítěte

V oblasti ústavní ochrany dětských práv převládá v posledních letech tendence k upevnování biologických svazků a podpora biologické rodiny dítěte, což vyplývá např. z nálezu Ústavního soudu sp. zn. II ÚS 568/06 ze dne 20. 2. 2007, ve kterém bylo Ústavním soudem s odkazem na odbornou literaturu konstatováno, že „rodina představuje primárně biologickou vazbu, pak sociální institut, který je teprve následně anticipován právní úpravou“²¹. Tendence podporování biologických vztahů dále podporuje samotná Úmluva o právech dítěte ve svém čl. 7, kterým zaručuje právo dítěte znát svůj původ a dále také Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod v čl. 8, kterým zaručuje právo nezletilého dítěte na vznik právního vztahu se svým skutečným (biologickým) otcem.²²

Přesto zaujal Ústavní soud v relativně nedávné době zajímavý právní názor v předcházející kapitole uvedeném nálezu Ústavního soudu č. 244/2010 Sb. ze dne 8. července 2010, ke lhůtě k popření otcovství, ve kterém Ústavní soud vyjádřil své stanovisko, že „právo na ochranu soukromého a rodinného života ve smyslu čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 Úmluvy brání orgánům veřejné moci svévolně zasahovat do tak intimní sféry každého jednotlivce, jakou představují vztahy mezi rodiči a dítětem. Tyto vztahy jsou nejpřirozenějším výrazem lidské identity a právo v demokratické a svobodné společnosti musí respektovat jejich existenci. Smysl a povaha rodinných vztahů a rodinného soužití totiž není primárně právní; právo pouze přiznává ochranu jejich reálné existenci. Tato ochrana pak nemůže být zabezpečena pouze povinností zdržet se určitých zásahů ze strany veřejné moci. Stát je současně povinen přijmout takovou

21 nálezu Ústavního soudu ČR sp. zn. II ÚS 568/06 ze dne 20. 2. 2007.

22 nálezu Ústavního soudu ČR č. 244/2010 Sb. ze dne 8. července 2010.

*právní úpravu, jež zaručí právní uznání rodinných vztahů a vymezí jejich obsah jak ve vztazích mezi rodinnými příslušníky navzájem, tak vůči třetím osobám. Požadavek shody právního a biologického otcovství nelze považovat za absolutní. Právní vztah otce a dítěte totiž není jen mechanickou reflexí existence biologického vztahu, nýbrž s postupem času se může i při absenci tohoto vztahu vyvinout mezi právním otcem a dítětem taková sociální a citová vazba, jež z hlediska práva na ochranu soukromého a rodinného života bude rovněž požívat právní ochrany. V takovém případě bude další trvání právních vztahů závislé na více faktorech, mezi nimiž bude zájem dítěte hrát důležitou roli, podle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte musí být předním hlediskem pro rozhodování orgánů veřejné moci, přičemž však má dítě na základě čl. 7 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte rovněž právo znát své biologické rodiče. Relevanci z hlediska posouzení ale nelze upřít ani zájmu biologického otce, jenž není v postavení právního otce a o toto postavení usiluje, ani zájmu právního otce, jenž zase není otcem biologickým a sám brojí proti svému právnímu otcovství.*²³ Uvedené stanovisko považují za zajímavé především z toho důvodu, že v něm Ústavní soud uznává, že upřednostňování biologických svazků nemá být absolutní a má se v každém individuálním případě hledět na skutečnou situaci mezi otcem, ať již biologickým nebo právním, a dítětem. Ústavní soud tímto stanoviskem v podstatě uznal, že práva právního otce dítěte mohou být za stanovených podmínek, kdy je citová vazba mezi ním a dítětem velice silná, na stejné úrovni jako práva otce biologického.

V oblasti výchovy dítěte zaujímá Ústavní soud stanovisko, které také několikrát judikoval, že věci svěřeni dítěte do výchovy jednoho či druhého rodiče jsou zásadně na zvážení obecným soudem a Ústavní soud pak toto řeší pouze, pokud obecné soudy nerespektovaly obsah a smysl příslušné zákonné úpravy.²⁴ V rozhodovací praxi Ústavního soudu je proto v oblasti svěřeni dítěte do výchovy je proto důležitý náleží Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 1206/09. V daném případě obecné soudy dostatečně nedokazovaly skutečnou situaci a své tvrzení opřely pouze o nesouhlas matky, a proto nerespektovaly zájem dítěte zaručený Úmluvou o právech dítěte. Obecné soudy zde nevyhověly návrhu otce na svěřeni dítěte do střídavé péče bez relevantního zjištění skutkového stavu, a proto byl tento postup obecných soudů v rozporu se základním právem druhého rodiče na spravedlivý proces zaručený čl. 36 Listiny, a jednalo se rovněž o zásah do jeho základního práva na výchovu a péči o své dítě podle čl. 32 odst.

23 náleží Ústavního soudu ČR č. 244/2010 Sb. ze dne 8. července 2010.

24 náleží Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 1206/09.

4 Listiny a základního práva dítěte na rodičovskou výchovu a péči podle čl. 32 odst. 4 Listiny.²⁵

Pro výklad čl. 32 Listiny a konkrétně jeho odstavce 4, který se týká omezení rodičovských práv a odloučení nezletilých proti vůli rodičů, je stěžejní náleží Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 20/94, kterým bylo judikováno, že „pokud jiné právní předpisy stanoví, že správní orgány mají právo učinit taková opatření, o nichž má jinak právo rozhodnout pouze soud a případně stanoví, že soud rozhoduje o takových opatřeních dodatečně, jsou v rozporu s ústavním zákonem“. Na základě tohoto nálezu je jediným kompetentním orgánem, příslušným rozhodovat o těchto skutečnostech soud a zákon nemůže stanovit příslušnost jinému orgánu.

1.4. Ochrana práv dítěte a Veřejný ochránce práv

Veřejný ochránce práv (dále také „Ochránce“ či „Ombudsman“) je podrobně upraven v zákoně č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o veřejném ochránci práv“), kterým je stanovena působnost ochránce, jeho činnost, zvláštní oprávnění a povinnosti, které ochránci náleží, a další. Podle § 1 Zákona o Veřejném ochránci práv patří mezi základní funkce ochránce ochraňovat osoby před takovým jednáním úřadů a jiných institucí, které je v rozporu s právem nebo které neodpovídá principům demokratického právního státu a dobré správy, ale také před jejich nečinností. Tím přispívá k ochraně základních práv a svobod. Na základě § 21b napomáhá ochránce k prosazování práva na rovné zacházení se všemi bez ohledu na jejich rasu, etnický původ, věk a další a § 23 odst. 2 určuje, že ochránce seznamuje veřejnost se svou činností a s poznatky ze své činnosti. Jedním z takových seznámení je také *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv: Rodina a dítě z roku 2007*.

Veřejný ochránce práv vydává pravidelná stanoviska ve věcech oblasti rodiny a dítěte, která též nazývá jako *stanoviska ve věcech sociálně-právní ochrany*. Z těchto stanovisek bych chtěla poukázat na některá z nich, která se bezprostředně týkají ústavní ochrany práv dítěte. V jednotlivých případech totiž veřejný ochránce práv poukázal na jednání v rozporu s ústavně či mezinárodně zaručenými právy dítěte. Jedním takovým je průběžná zpráva o šetření ve věci R. H. z 29. září 2008, ve kterém veřejný ochránce práv zaujal stanovisko, že orgán sociálně-právní ochrany dětí Úřadu městské části Praha 4 nejednal v nejlepším zájmu dítěte. OSPOD v tomto případě vůbec nebral v potaz

²⁵ náleží Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 1206/09.

osobnost dítěte, jeho schopnosti ani jeho vývojové dispozice. Závěr Ochránce byl v tomto případě takový, že názor a postoj OSPOD nebyl v této věci v souladu se znalostmi z vývojové psychologie vzhledem k tomu, že matka patnáctiměsíčního dítěte byla jeho hlavní pečovatelkou a OSPOD přesto proti její vůli navrhl střídavou výchovu. Tento případ přímo souvisí s ustanoveními Úmluvy o právech dítěte, konkrétně s čl. 3, z něhož vyplývá upřednostňování zájmu dítěte při kterékoliv činnosti týkající se dítěte, která je uskutečňována orgány v tomto ustanovení vyjmenovanými, a s čl. 9 odst. 3, z něhož plyne povinnost státu uznat právo dítěte odděleného od některého či obou rodičů na pravidelné udržování kontaktů s oběma rodiči, ledaže by to rozporovalo se zájmem dítěte.²⁶ Dalším příkladem činnosti ombudsmana je zpráva ve věci nezl. M. S., ve které došel ombudsman ke stanovisku, že pokud není názor dítěte v závažném rozporu se zájmy dítěte, měl by být jeho názor jedním z hlavních hledisek při rozhodování, zejména u starších dětí, přičemž by jejich názorům měla být věnována speciální pozornost, která by odpovídala věku a rozumové vyspělosti dítěte. Zároveň zde ombudsman poukázal na to, že by měl orgán sociálně-právní ochrany aktivně působit na všechny zúčastněné osoby, aby mohl probíhat kontakt mezi dítětem a tím rodičem, který s dítětem nežije ve společné domácnosti, aby byl zachován zájem nezletilého dítěte.²⁷

Pravomoci veřejného ochránce práv byly hodnoceny také v Závěrečných doporučeních pro Českou republiku Výboru pro práva dítěte OSN z 4. 8. 2011 (dále jen „Závěrečná doporučení 2011“) na základě předložené třetí a čtvrté periodické zprávy 2011, ve kterých bylo kritizováno zejména to, že ochránce, který stížnosti od dětí může obdržet, nemá dostatečné množství finančních prostředků, aby mohl efektivním způsobem stížnosti dětí řešit. Výbor zopakoval své doporučení, aby Česká republika zřídila nezávislý orgán v podobě dětského ombudsmana, který bude dohlížet na realizaci Úmluvy pro práva dítěte a bude citlivě šetřit stížnosti dětí.

Doporučení pro budoucí vývoj úpravy v České republice, která vyplývají z hodnotících zpráv, zejména ze Zprávy o vývoji práv dětí v ČR v letech 2003-2005 a ze Závěrečných doporučení 2011, zdůrazňují potřebu nezávislého orgánu pro děti. K vyřešení této situace se nabízí možnost nového institutu dětského ombudsmana, který úspěšně existuje ve skandinávských zemích. Podobný institut existuje i v mnoha jiných zemích, např. na Novém Zélandu má tuto funkci „komisař pro děti, v Německu „komise

26 Dostupné z: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/STANOVISKA/Rodina_a_dite/74-08-HVZ-ZZ.pdf.

27 Dostupné z: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/STANOVISKA/Rodina_a_dite/1455-10-ZG-ZZ.pdf.

pro záležitosti dětí“, ve Švédsku „poradní orgán pro záležitosti dětí“ atp.²⁸

Aktuální potřeba zřízení institutu Ochránce práv pro děti v co nejkratším čase, který bude možný, je zdůrazněna také v Deklaraci Výboru pro práva dítěte RVLP ČR (dále jen „Výbor“). Deklarace byla přijata u příležitosti 50. výročí Deklarace o právech dítěte a 20. výročí přijetí Úmluvy o právech dítěte a Výbor ji vyjádřil na svém slavnostním zasedání dne 19. 11. 2009. Potřebu institutu Ochránce práv pro děti Výbor deklaroval jako jeden z cílů. Ochránce práv pro děti je institutem, jehož absence je České republice často vytýkána. Jeho existence by mohla zjednodušit celý systém kontroly realizace práv vyplývajících z Úmluvy o právech dítěte, jelikož by byla v kompetenci jediného orgánu, který by se navíc v dané oblasti dobře orientoval díky svým zkušenostem a znalostem.

1.5. Zákonná úprava ČR ochrany práv dítěte

Listina základních práv a svobod ve svém čl. 32 odst. 6 uvádí, že podrobnosti o právech zakotvených v tomto článku stanoví zákon. Podrobnou ochranu práv dítěte, které jsou v tomto článku zaručeny, tedy zakotví jednotlivé zákony ve svých ustanoveních. Podobně i čl. 33 odst. 1 Listiny vymezuje povinnost školní docházky po dobu, kterou stanoví zákon. Ze shora uvedeného vyplývá, že jednotlivá ustanovení Listiny, která se věnují ústavní ochraně práv dítěte, jsou prováděna zákony. V následujících kapitolách se budu věnovat zákonům, které patří mezi nejvýznamnější v oblasti práv dítěte.

1.5.1. Zákon o rodině

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění (dále jen „zákon o rodině“) upravuje základní rodinné vztahy a z velké části manželství, za jehož hlavní účel tento zákon považuje založení rodiny a řádnou výchovu dětí. Zákon ve svém § 31 definuje práva a povinnosti, které mají rodiče vůči svým dětem, a tyto definuje jako rodičovskou zodpovědnost, která zahrnuje celkovou péči o nezletilé dítě, jeho zastupování či správu jeho jmění. Zároveň však tento zákon uvádí, že při výkonu rodičovské zodpovědnosti musí rodiče chránit zájmy dítěte a při výchově mají používat takové výchovné prostředky, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte.²⁹ Podle zákona o rodině mají rodiče ve výchově dětí rozhodující úlohu a celkově mají svým životním stylem být pro dítě

28 Lojková, J. *Vývoj a význam institutu dětského ombudsmana*. Brno, 2008, Právnická fakulta Masarykovy univerzity.

29 § 31 odst. 1, 2 zákona o rodině.

příkladem.³⁰ Z odstavce § 31 zákona o rodině pak vyplývá právo dítěte na vlastní názor, které v tomto případě koresponduje s Úmluvou o právech dítěte.

Zákon o rodině se ve své hlavě první věnuje důkladné úpravě manželství a také právům a povinnostem, které vznikají mezi rodiči a jejich dětmi. Pro ústavně právní ochranu práv dítěte a její provedení tímto zákonem má stěžejní význam část druhá zakotvující vztahy mezi rodiči a dětmi. Hlava první se věnuje výše uvedené rodičovské zodpovědnosti a hlava druhá zákona o rodině se zabývá úpravou výchovných opatření. Výchovná opatření patří mezi závažná omezení dětských práv, při kterých je omezena rodičovská zodpovědnost na základě rozhodnutí soudu.

Možné omezení rodičovské zodpovědnosti vyplývá z § 44 zákona o rodině, který stanovuje, že soud může pozastavit výkon rodičovské zodpovědnosti, pokud rodiči brání v jejím výkonu závažná překážka a zájem dítěte to vyžaduje. Dle odst. 2 § 44 zákona o rodině potom může soud rodičovskou zodpovědnost omezit v případě, že rodič nevykonává řádně své povinnosti z rodičovské zodpovědnosti vyplývající a zájem dítěte to vyžaduje, přičemž soud vždy vymezí konkrétní rozsah práv a povinností, na které se dané omezení rodičovské zodpovědnosti vztahuje. Podle odst. 3 § 44 zákona o rodině soud zbaví rodičovské zodpovědnosti rodiče, který svou rodičovskou zodpovědnost či její výkon zneužívá anebo tuto zodpovědnost zanedbává závažným způsobem. Tato ustanovení zákona o rodině významným způsobem provádí Listinu základních práv a svobod, konkrétně její čl. 32 odst. 4 zakotvující možné omezení práv rodičů a možnost odloučení nezletilých dětí od rodičů proti jejich vůli vždy jen rozhodnutím soudu na základě zákona, kterým je v tomto případě zákon o rodině.

1.5.2. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

*„Sociálně-právní ochrana dítěte představuje zajištění práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na vzdělání, na zaměstnání a zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním. Ochrana dítěte, která je širším pojmem než sociálně-právní ochrana, tak zahrnuje ochranu rozsáhlého souboru práv a oprávněných zájmů dítěte, a je proto upravena v různých právních odvětvích a v právních předpisech různé právní síly“.*³¹

Zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších

³⁰ § 32 zákona o rodině.

³¹ Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/7242>.

předpisů, (dále jen „zákon o sociálně-právní ochraně dětí“) je v § 1 vymezena sociálně-právní ochrana dětí jako 1) *ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu* 2) *ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění* a 3) *působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny*.³² Podle § 2 zákona o sociálně-právní ochraně dětí se dítětem rozumí pro účely tohoto zákona nezletilá osoba, což plně koresponduje s Úmluvou o právech dítěte, která ve svém čl. 1 definuje dítě jako lidskou bytost mladší osmnácti let, což neplatí jen v právním řádu, který se na dítě vztahuje, ten stanovuje dosažení zletilosti dříve.³³

Zákon o sociálně-právní ochraně dětí klade důraz na právo dítěte dovolat se pomoci u státních orgánů a nestátních organizací, přičemž takto se může dovolat i bez vědomí rodičů, a na právo dítěte svobodně vyjadřovat své názory korespondující s ustanoveními Úmluvy o právech dítěte.³⁴

Na základě tohoto zákona se zřizuje Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí se sídlem v Brně. Hlavním orgánem, který je na základě tohoto zákona zřízen a který dle jeho jednotlivých ustanovení vykonává svou činnost je Orgán pro sociálně-právní ochranu dítěte (dále také „OSPOD“).

V současné době je připravována novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která by měla být přímou reakcí na nálezy Ústavního soudu ČR v souvislosti s oblastí sociálně-právní ochrany dětí, poznatků z praxe, výzkumů, analýz a také naplňovat opatření v činnosti orgánu OSPOD vyplývající z rozsudků Evropského soudu pro lidská práva, a to v kauzách Havelkovi a Wallovi.³⁵

1.5.3. Občanský soudní řád

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění (dále jen „občanský soudní řád“ nebo „o. s. ř.“), upravuje postup soudu a účastníků v občanském soudním řízení.³⁶ Pro ochranu práv dítěte je velice významné ustanovení § 76a o. s. ř., které se týká zvláštního druhu předběžného opatření pro případ, že se nezletilé dítě ocitlo bez jakékoliv péče nebo je vážně ohrožen či narušen život nebo příznivý vývoj nezletilého dítěte. V těchto případech nařídí předseda senátu předběžným opatřením, *„aby bylo dítě na nezbytně dlouhou dobu umístěno ve vhodném prostředí, které soud v usnesení označí. Vhodným prostředím se rozumí výchovné prostředí u osoby nebo zařízení způsobilého*

32 Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

33 čl. 1 Úmluvy o právech dítěte.

34 Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 1999 Rady vlády ČR pro lidská práva.

35 Schváleny usnesením Vlády ČR č. 882 ze dne 7. prosince 2010.

36 ustanovení § 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

*zajistit nezletilému dítěti řádnou péči s ohledem na jeho fyzický a duševní stav, jakož i rozumovou vyspělost a umožnit realizaci případných jiných opatření stanovených předběžným opatřením. Jde-li o svěřeni dítěte do pěstounské péče podle zvláštního právního předpisu na přechodnou dobu, po jejímž uplynutí lze dát souhlas rodiče s osvojením, nebo na dobu do rozhodnutí soudu o tom, že není třeba souhlasu rodiče k osvojení, soud svěří dítě do pěstounské péče předběžným opatřením.*³⁷ Mimo to se občanský soudní řád věnuje ochraně práv dítěte v rámci nesporných řízení v § 176 a násl. o.s.ř. upravujícím péči soudu o nezletilé, kde se rozhoduje rozsudkem o výchově a výživě nezletilých dětí, o styku rodičů, prarodičů či sourozenců s nimi, o navrácení dítěte, o přiznání, omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti a další, v § 180a a § 180b upravujících řízení o určení, zda je třeba souhlasu rodičů dítěte k jeho osvojení, v § 181 a násl. o.s.ř. řízení o osvojení³⁸ a dále v § 193a a násl. o.s.ř. řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí podle Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí, vyhlášené pod č. 34/1998 Sb. nebo dle nařízení Rady (ES) č. 201/2003 ze dne 27. 11. 2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000.³⁹

Nesporným řízením ve věcech péče o nezletilé je společné, že předmět těchto řízení zpravidla navazuje na některá z ustanovení zákona o rodině. Vzhledem ke skutečnosti, že je tato řízení možné zahájit také bez návrhu, probíhá v něm dokazování ve většině případu za použití vyšetřovací zásady. Specifická je v těchto řízeních příslušnost místní, kdy místně příslušným soudem je takový, v jehož obvodu má nezletilý své bydliště, které bylo určeno dohodou rodičů, rozhodnutím soudu či dalších rozhodujících skutečností.⁴⁰ V těchto řízeních je povinnost zastoupení nezletilého, které zřídka kdy probíhá zastoupením některého z rodičů pro častý střet zájmů. Proto existuje v řízeních o péči nezletilého institut tzv. kolizního opatrovníka, kterým nejčastěji bývá orgán sociálně-právní ochrany dětí. Nezletilému ustanoví kolizníka soud. Mezi nejzávažnější záležitosti nezletilých patří ty, které vyjmenovává ustanovení par. 176 odst. 1 o.s.ř. Tuto závažnost i *společenský význam* dokazuje také skutečnost, že je o nich

37 ustanovení § 76a zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

38 ustanovení § 176 - 185 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

39 ustanovení § 193a - 193d zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

40 Winterová, A. A kol. *Civilní právo procesní*. 6. aktualizované vydání, doplněné o předpisy evropského práva. Praha: Linde Praha a.s., 2011. 711 s. ISBN 978-80- 7201-842-0, s. 375.

rozhodováno rozsudkem.⁴¹

1.5.4. Zákoník práce

Úprava pracovních podmínek mladistvých zaměstnanců je obsažena v zákoně č. 262/2006 Sb., zákoník práce, v platném znění (dále jen „Zákoník práce“) na základě zmocnění Listinou v čl. 29 odst. 3, ve kterém je stanoveno, že podrobnosti o právu na zvýšení ochrany zdraví mladistvých a o právu mladistvých na zvláštní pracovní podmínky stanoví zákon. V tomto případě je Zákoník práce stěžejním zákonem pro úpravu mladistvých při zaměstnání, jelikož se jím provádí čl. 29 Listiny. Zvláštní pracovní podmínky mladistvých jsou Zákoníkem práce obsaženy v § 243 a následujících, kde je např. stanoveno, že zaměstnavatelé jsou povinni vytvářet příznivé pracovní podmínky také zvláštní úpravou pracovních podmínek mladistvých zaměstnanců, aby se mohly všestranně rozvíjet jejich tělesné i duševní schopnosti, čímž Zákoník práce přímo navazuje na uvedené ustanovení Listiny. Mladiství zaměstnanci pak mohou být zaměstnáváni pouze takovými pracemi, které jsou přiměřené fyzickému a rozumovému rozvoji mladistvých a zároveň je zakázáno, aby mladiství pracovali přesčas nebo v noci či jen pouze výjimečně dle stanovených podmínek.⁴²

Ochrana mladistvých prostřednictvím ustanovení Zákoníku práce spočívá zejména v zákazu vykonávat konkrétně stanovené práce mladistvými.⁴³ S výše uvedenými ustanoveními Zákoníku práce souvisejí nejen čl. 29 Listiny, ale také např. Směrnice Rady č. 94/33/ES, o ochraně mladistvých zaměstnanců, směrnice Rady č. 2000/78/ES, stanovující obecný rámec pro rovné zacházení v zaměstnání a povolání a dále Úmluva MOP č. 138/1973, o nejnižším věku, kdy je přípustné zaměstnávání.⁴⁴

1.5.5. Jiné zákony zakotvující ochranu práv dítěte

Ochrana dítěte se zakládá na rozsáhlé skupině práv dítěte v různých oblastech, a proto nalezneme jejich právní zakotvení v mnoha právních předpisech různých právních odvětví právního řádu ČR. Jedním takovým je například zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, v platném znění, jímž se provádí čl. 33 Listiny, zaručujícím zejména právo na vzdělání.

41 Winterová, A. A kol. *Civilní právo procesní*. 6. aktualizované vydání, doplněné o předpisy evropského práva. Praha: Linde Praha a.s., 2011. 711 s. ISBN 978-80-7201-842-0, s. 376.

42 ustanovení § 244 - 245 Zákoníku práce.

43 Bělina, M. A kol. *Zákoník práce. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 1084 s. ISBN 978-80-7179-607-7, s. 610.

44 Bělina, M. A kol. *Zákoník práce. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 1084 s. ISBN 978-80-7179-607-7, s. 609.

Mezinárodně-právní ochranu dítěte v našem právním řádu zakotvuje zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, v platném znění, které upravuje právo rodinné, včetně vztahů mezi rodiči a dětmi. Tento zákon se věnuje procesní stránce vztahů s mezinárodním prvkem, zejména určením právního řádu, kterým se budou dané vztahy řídit, a určením pravomoci soudů ve věcech rodinných či ve věcech způsobilosti a opatrovnictví.⁴⁵

Mezi další zákony, které významným způsobem upravují práva dítěte a zároveň provádějí ustanovení Listiny k ústavní ochraně práv dítěte, jsou zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v platném znění, zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních, v platném znění, zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami způsobenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami, v platném znění a další.

1.5.6. Zákonná úprava ČR ochrany práv dítěte v trestně-právní oblasti

1.5.6.1. Trestní zákoník

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění (dále jen „trestní zákoník“), ve svém § 25 stanovuje, že trestně odpovědný není ten, kdo v době spáchání činu nedovršil patnáctý rok svého věku. Pro účely trestního zákoníku je v § 126 vymezen pojem dítě, kterým se rozumí každá osoba mladší osmnácti let, jestliže trestní zákon nestanoví jinak. Trestní zákoník se ve svých ustanoveních nezaměřuje na dítě jako subjekt, který buď není trestně odpovědný, nebo pro který platí specifické podmínky, ale také jako na objekt trestného činu. Jako příklad lze uvést § 140 trestný čin vraždy, kde je na základě odst. 3 písm. c) zvýšena trestní sazba odnětí svobody na patnáct až dvacet let nebo výjimečný trest pro pachatele, který úmyslně usmrtí dítě mladší patnácti let. Podobná úprava následuje také v dalších ustanoveních trestního zákoníku. Do trestných činů proti svobodě je řazen i trestný čin svěřeni dítěte do moci jiného v § 169 trestního zákoníku, na základě kterého bude potrestán ten, kdo za odměnu svěří dítě do moci jiného za účelem adopce nebo pro jiný obdobný účel. I vzhledem k výraznému nárůstu problematiky s dětskou pornografií jsou v novém trestním zákoníku zařazeny ve skupině trestných činů proti lidské důstojnosti v sexuální oblasti v § 192 trestný čin výroby a jiného nakládání s dětskou pornografií a v § 193

⁴⁵ ustanovení § 19 – 42 zákona č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, v platném znění.

trestný čin zneužití dítěte k výrobě pornografie. V hlavě IV. trestního zákoníku jsou dále vymezeny trestné činy proti rodině a dětem, ze kterých jsou pro ochranu práv dítěte stěžejní § 195 opuštění dítěte nebo svěřené osoby, § 196 zanedbání povinné výživy, § 198 týrání svěřené osoby, § 200 únos dítěte a osoby stížená duševní poruchou, § 201 ohrožování výchovy dítěte, § 202 svádění k pohlavnímu styku a § 204 podání alkoholu dítěti. V § 203 je zakotvena beztrestnost dítěte pro dítě žádající nebo přijímající úplatu či jinou výhodu nebo prospěch za pohlavní styk s ním, své pohlavní sebeukájení, obnažování či další srovnatelné jednání. V takovém případě není jednání dítěte trestné, ani jako návodce nebo pomocník trestného činu.

Ze shora uvedených ustanovení trestního zákoníku je zcela patrný vliv ústavní ochrany. Např. § 198 trestního zákoníku, který upravuje týrání svěřené osoby, zavádí potrestání toho, kdo týrá osobu, která je v jeho péči nebo výchově. Toto ustanovení trestního zákoníku, které poskytuje ochranu nejen nezletilým dětem, ale i osobám zletilým odkázaným na péči někoho jiného, je ovlivněno ústavním právem zaručeným čl. 7 Listiny, který stanovuje zákaz mučení, podrobení krutému, nelidskému a ponižujícímu zacházení či trestu.⁴⁶

1.5.6.2. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže

Vedle trestního zákoníku se trestněprávní úpravě práv dítěte věnuje také zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, v platném znění (dále jen „zákon o soudnictví ve věcech mládeže“), který se na rozdíl od trestního zákoníku zabývá dítětem v roli „pachatele“. Tento zákon ve svém § 2 vymezuje pojem mládež a stanovuje, že není-li stanoveno zákonem jinak, rozumí se tímto pojmem děti a mladiství. Dále v tomto ustanovení zákon uvádí, že dítětem mladším patnácti let se rozumí takové dítě, které v době spáchání činu jinak trestného nedovrší patnáctý rok věku, a mladistvým se rozumí ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a zároveň nepřekročil osmnáctý rok svého věku. Dítě ve smyslu tohoto zákona není trestně odpovědné a trestný čin, který je spáchán mladistvým podle podmínek ustanovených tímto zákonem, se nazývá provinění. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže se kromě hmotně právní úpravy věnuje dále úpravě procesně právní, ve které je kladen veliký důraz na zvýšenou

⁴⁶ Pavlíček, V. a kolektiv, *Ústava a ústavní řád České republiky 2. díl: Práva a svobody*, 2. doplněné a podstatně rozšířené vyd. Praha: Linde Praha a.s. - Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 1999. ISBN 80-7201-170-7, s. 80.

ochranu práv mladistvých, která se promítá do všech procesně-právních institutů. Příkladem může být například ochrana osobních údajů mladistvých, když se nesmí uvádět jejich celá jména či jakékoliv údaje, ze kterých by bylo patrné, proti komu se trestní řízení vede.

1.5.6.3. Trestní řád

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, v platném znění (dále jen „trestní řád“), je procesně právní normou upravující řízení v trestních věcech. Hlava dvanáctá – zvláštní způsoby řízení, oddíl první trestního řádu pojednává o řízení proti mladistvým. Tento druh řízení je zařazen do této skupiny zvláštních způsobů řízení, ve kterém jsou zákonem stanoveny jednotlivé odchylky od trestního řízení běžného. Již z ustanovení § 291 trestního řádu vyplývá, že řízení v trestních věcech mladistvých je primárně upraveno zvláštním zákonem, kterým je Zákon o soudnictví ve věcech mladistvých, a pokud zvláštní zákon nestanoví jinak, bude se v takovém řízení postupovat podle trestního řádu. V českém soudnictví neexistují speciální soudy pro mladistvé, ale v rámci klasických soudů jsou ustanoveny zvláštní senáty pro řízení ve věcech mladistvých.⁴⁷ Novelizací trestního řádu zákonem č. 52/2009 Sb. s účinností od 1. dubna 2009 byla zvýšena úroveň ochrany práva dítěte na ochranu před svévolným zasahováním do svého soukromého a rodinného života zaručeného čl. 16 Úmluvy.⁴⁸

1.6. Mezinárodní smlouvy

Součástí právního řádu České republiky jsou také všechny vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci byl dán souhlas Parlamentem České republiky. V případě, kdy bude zákon v rozporu s tím, co stanovuje mezinárodní smlouva, použije se právě mezinárodní smlouva, která má za těchto podmínek přednost před zákonem.⁴⁹ Tato skutečnost je zakotvena v čl. 10 Ústavy a na základě tohoto ustanovení se stalo součástí právního řádu ČR mnoho mezinárodních smluv, které upravují problematiku lidských práv obecně, ale i přímo upravujících problematiku ochrany práv dítěte.

Stěžejním mezinárodním dokumentem upravujícím ochranu práv dítěte je Úmluva o právech dítěte (dále také „Úmluva“)⁵⁰, která je součástí právního řádu ČR.

Dalšími mezinárodními smlouvami a dokumenty, které se staly součástí

⁴⁷ § 291 trestního řádu.

⁴⁸ viz Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 2009 Výboru Rady vlády pro lidská práva.

⁴⁹ čl. 10 Ústavy ČR.

⁵⁰ Vyhlášena 20. 11. 1989 Valným shromážděním OSN v New Yorku, publikována sdělením č. 104/1991 Sb. FMZV o Úmluvě o právech dítěte.

právního řádu ČR, jsou Úmluva Mezinárodní organizace práce o zákazu a okamžitých opatřeních k odstranění nejhorších forem dětské práce⁵¹, Evropská úmluva o výkonu práv dětí⁵², Evropská úmluva o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy dětí⁵³, Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství⁵⁴, Evropská úmluva o osvojení dětí⁵⁵ a dále Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí⁵⁶, Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení⁵⁷, Úmluva o vymáhání výživného v cizině⁵⁸, Úmluva o uznání a výkonu rozhodnutí o vyživovací povinnosti⁵⁹ a mnohé další.⁶⁰

1.6.1. Úmluva o právech dítěte a její ratifikace ČR

Úmluva, která zakotvuje minimální standardy ochrany práv dítěte, se stala pro Českou a Slovenskou federativní republiku platnou 1990 a od 6. února 1991 nabyla účinnosti.⁶¹ Česká republika však patřila mezi země, které Úmluvu přijali s výhradami, konkrétně s výhradou vztahující se na ustanovení, která se věnují právu dítěte znát své rodiče. Česká republika toto právo vztahuje bez výhrad pouze na případy, které se netýkají trvalého osvojení nebo umělého oplodnění. V těchto případech totiž Česká republika dané právo neuznává.⁶² Většina práv z Úmluvy vyplývajících byla v právním řádu ČR zakotvena ještě před její ratifikací. V tomto případě šlo zejména o zákony uvedené v kapitole 1.5. Některá ustanovení Listiny jsou Úmluvou přímo ovlivněna, a to

51 Vyhlášena dne 17. 6. 1999 Mezinárodní organizací práce v Ženevě, publikována sdělením č. 90/2002 Sb. MZV ČR.

52 Vyhlášena dne 25. 1. 1996 Radou Evropy ve Štrasburku, publikována sdělením MZV o vyhlášení Evropské úmluvy o výkonu práv dětí pod č. 54/2001 Sb.

53 Vyhlášena dne 20. 5. 1980 Radou Evropy v Lucemburku, publikována sdělením MZV o vyhlášení Evropské úmluvy o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a obnovení výchovy dětí pod č. 66/2000 Sb.

54 Vyhlášena dne 15. 10. 1975 Radou Evropy ve Štrasburku, publikována sdělením MZV o přistoupení ČR k Evropské úmluvě o právním postavení dětí narozených mimo manželství pod č. 47/2001 Sb.

55 Vyhlášena dne 24. 4. 1967 Radou Evropy ve Štrasburku, publikována sdělením MZV o vyhlášení Evropské úmluvy o osvojení dětí pod č. 132/2000 Sb.

56 Vyhlášena sdělením MZV č. 34/1998 Sb., o sjednání Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí.

57 Vyhlášena sdělením MZV č. 43/2000 Sb. m. s., o sjednání Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení.

58 Vyhlášena sdělením MZV č. 33/1959 Sb., o sjednání Úmluvy o vymáhání výživného v cizině.

59 Vyhlášena sdělením MZV č. 132/1976 Sb., o sjednání Úmluvy o uznání a výkonu rozhodnutí o vyživovací povinnosti.

60 Sborník stanovisek veřejného ochránce práv: *Rodina a dítě z roku 2007*, s. 17.

61 Flegl, V.: *Významné mezinárodní dokumenty k ochraně lidských práv*. Skripta. 1. vydání. Praha, C. H. Beck 1998. s. 95.

62 DAVID, Roman a HRBKOVÁ, Drahomíra. *Práva dítěte: Úmluva o právech dítěte a její charakteristika. Mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty. Rodina a základy rodinného práva*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999. 175 s. ISBN 80-7182-076-8. s. 11.

jak v ustanoveních týkajících se výhradně práv dítěte, tak i v ustanoveních zakotvujících práva a svobody každého, tedy včetně dítěte.⁶³

1.7. Česká republika jako členská země Evropské unie

Dle Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) je čl. 10a, zvaným též „euronovela“, stanoveno, že některé pravomoci orgánů České republiky mohou být mezinárodní smlouvou přeneseny na mezinárodní organizaci či instituci a dále, že k ratifikaci takové mezinárodní smlouvy je potřeba souhlasu Parlamentu, jestliže není ústavním zákonem stanoveno, že je k ratifikaci třeba souhlasu daného v referendu.⁶⁴ Na základě tohoto článku Ústavy mohla Česká republika přistoupit k Evropské unii a k 1. 5. 2004 se ČR stala členskou zemí Evropské unie. To má za následek, že právo EU je pro ČR závazné a zavazuje Českou republiku i fyzické a právnické osoby včetně vnitrostátních norem. Z toho plyne, že veškerá právní úprava EU týkající se ochrany práv dítěte přímo zavazuje i Českou republiku jako členskou zemi EU.⁶⁵

63 Odbor prevence kriminality MV ČR, *Práva dítěte v dokumentech*. Praha, 1998, ISBN 80-8521-56-7. s. 87.

64 čl. 10a Ústavy České republiky.

65 Gerloch, A.; Wintr, J. *Lisabonská smlouva a ústavní pořádek ČR*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 378 s. ISBN 978-80-7380-192-2. s. 349.

2. Ochrana práv dítěte v evropském prostoru

Úprava lidských práv v Evropě patří mezi nejvyspělejší z regionálních systémů ochrany a v mnoha oblastech zakotvuje nadstandardní ochranu lidských práv ve srovnání s univerzálními standardy v rámci OSN.⁶⁶ Ochrana práv dítěte v evropském prostoru může být rozdělena do dvou základních oblastí, kterými jsou 1) ochrana práv dítěte v rámci Evropské unie a 2) ochrana práv dítěte v rámci Rady Evropy. Dne 13. 12. 2007 byla podepsána Lisabonská smlouva pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství (dále jen „Lisabonská smlouva“), která vstoupila v platnost od 1. 12. 2009 a kterou bylo konstatováno, že má Evropská unie právní subjektivitu a tato skutečnost již po přijetí Lisabonské smlouvy netvoří spornou otázku.⁶⁷ Na základě toho pak přistoupila Evropská unie jako subjekt veřejného práva k Radě Evropy. Ve Smlouvě o Evropské unii je stanoveno, že Unie přistoupí k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, přičemž smlouva také uvádí, že základní práva, která jsou touto úmluvou zaručena, vyplývají z ústavních tradic společných všem členským státům, a proto tvoří obecné zásady práva EU.⁶⁸ Tímto také EU přiznala plnou pravomoc Evropskému soudu pro lidská práva, který vytváří účinný kontrolní mechanismus v oblasti lidských práv.

2.1. Právo Evropské unie a ochrana práv dítěte

V rámci Evropské unie existuje ochrana lidských práv, tedy i ochrana práv dítěte, na několika úrovních, které se dělí na úroveň národní, unijní, štrasburskou a mezinárodní, přičemž úroveň unijní a štrasburská nyní vytváří jeden společně koordinující celek, díky přistoupení Evropské unie k Radě Evropy.⁶⁹

Evropská unie, jejíž členskou zemí je také Česká republika od 1. 5. 2004, disponuje tzv. sekundárními akty, kterými jsou nařízení, směrnice, rozhodnutí, doporučení a stanoviska. Právně závazné jsou pouze první tři uvedené.⁷⁰ Pro aplikaci a závaznost nařízení není potřeba přenesení obsahu nařízení do vnitrostátního předpisu, a všechna nařízení EU jsou tedy přímo aplikovatelná v praxi a závazná pro všechny

66 Šturma, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 2. dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003. ix, 150 s. Beckova skripta. ISBN 80-7179-398-1. s. 27.

67 čl. 46a Lisabonské smlouvy.

68 čl. 6 odst. 2, 3 Smlouvy o Evropské unii.

69 Outlá, V. a kol. *Právo Evropské unie*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 387 s. ISBN 978-80-7380-084-0. s. 305.

70 Svoboda, P. *Úvod do evropského práva*, 2. podstatně přepracované vyd. Praha: C. H. Beck, 2007. ISBN 978-80-7179-621-3. s. 77.

členské státy EU včetně České republiky. Mezi nařízení Evropské unie, která upravují ochranu práv dětí patří například Nařízení Rady ES č. 44/2001 ze dne 22. prosince 2000 o soudní příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech, Nařízení Rady ES č. 1347/2000 ze dne 29. května 2000 o soudní příslušnosti a uznávání a výkonu rozsudků ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti obou manželů k dětem a Nařízení Rady ES č. 2201/2003 z 27. listopadu 2003 o soudní příslušnosti, uznání a výkonu rozsudků ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a další.

Dětská práva se v posledních letech stávají jednou z priorit pro evropský právní prostor. Tuto skutečnost dokládá např. Sdělení Komise Evropských společenství „*Směrem ke strategii EU o právech dítěte*“ ze 4. 7. 2006, kterým se navrhuje, aby byla vytvořena komplexní strategie Evropské unie s cílem účinné propagace a ochrany práv dítěte nejen ve vnitřní, ale také vnější politice EU se společnou podporou všech členských států EU v oblasti ochrany práv dítěte.⁷¹ Jako jedna ze zásadních priorit byla dětská práva označena Komisí již v jejím sdělení o strategických cílech 2005 - 2009, ve kterých uvedla, že „*Zvláštní prioritou musí být účinná ochrana práv dětí proti ekonomickému vykořisťování a také proti všem formám zneužívání s tím, že Unie bude inspirací pro zbytek světa.*“⁷² V dubnu 2005 potom bylo několika komisaři pro základní práva, nediskriminaci a rovné příležitosti rozhodnuto o zahájení zvláštní iniciativy pro *prosazování, ochranu a naplnění dětských práv ve vnitřní i vnější politice EU*.⁷³

V Evropské unii také probíhalo Evropské fórum o právech dítěte, které bylo zahájeno po přijetí sdělení Komise *Směrem ke strategii EU o právech dítěte* z roku 2006 a jehož členy byli zástupci zemí EU, ombudsmeni či veřejní ochránci pro děti, Výbor regionů, Evropský hospodářský a sociální výbor, Rada Evropy, UNICEF a nevládní organizace. Úlohou Evropského fóra o právech dítěte bylo radit a pomáhat Komisi a dalším evropským institucím, zejména v oblasti začleňování dětských práv ve všech politikách členských států EU a dále výměna informací a osvědčených postupů.⁷⁴ Opatření, která EU v oblasti ochrany dětí přijímá, jsou vedena myšlenkou vytvoření k

71 Sdělení Komise ES „*Směrem ke strategii EU o právech dítěte*“ KOM (2006) v konečném znění, 4. 7. 2006.

72 Strategické cíle 2005 – 2009. Evropa 2010: *Partnerství pro evropskou obnovu Prosperita, solidarita a bezpečnost*, KOM (2005) 12 v konečném znění, 26.1.2005.

73 Sdělení Komise ES „*Směrem ke strategii EU o právech dítěte*“ KOM (2006) v konečném znění, 4. 7. 2006.

74 Dostupné z: <http://ec.europa.eu/justice/fundamental-rights/rights-child/>.

dětem přátelské společnosti, která se má stát základem k prohlubování a upevňování evropské integrace.⁷⁵

Zásady pro ochranu práv dítěte v rámci Evropské unie byly též podrobně vyjmenovány v *EU Guidelines for the Promotion and Protection of the Rights of the Child - Obecné zásady EU v oblasti prosazování a ochrany práv dítěte*, ve kterých např. mezi cíle, které si v těchto obecných zásadách Evropská unie vytyčuje, patří zejména prosazování a ochrana práv dětí podle mezinárodního práva a politických závazků se zvláštním zřetelem na závazky obsažené v Úmluvě o právech dítěte a jejích opčních protokolů, zvýšení povědomí a podporovat lepší pochopení zásad a jednotlivých ustanovení o právech dítěte zakotvených v Úmluvě o právech dítěte včetně jejích opčních protokolů a dalších mezinárodních a regionálních norem významných pro práva dítěte, posílení aktuálního úsilí EU na mezinárodních fórech a vztahy EU se třetími zeměmi k podpoře práv dětí se specifickými opatřeními.⁷⁶

Skutečnost, že se dětská práva a jejich ochrana stala aktuální otázkou EU, dokládá také čl. 3 Smlouvy o EU, který stanovuje, že Unie „*přispívá k míru, bezpečnosti, udržitelnému rozvoji této planety, k solidaritě a vzájemné úctě mezi národy, k volnému a spravedlivému obchodování, vymýcení chudoby, ochraně lidských práv, především práv dítěte, a k přísnému dodržování a rozvoji mezinárodního práva, zejména k dodržování zásad Charty Organizace spojených národů*“⁷⁷.

Do plánů Evropské unie na ochranu dětí a prosazování práv dětí v Evropě i vnějším světě se zapojila Evropská komise svými 11 navrhovanými opatřeními, kterými chce zvýšit ochranu práv dítěte. Těchto 11 prioritních oblastí bylo stanoveno ve sdělení *EU Agenda for the Rights of the Child – Program EU o právech dítěte*, přijatým dne 15. 2. 2011. Do jednotlivých opatření se řadí zejména právní změny a podpora orgánů členských zemí EU. Jejich cílem je přispět k tomu, aby byla justice v EU více přátelská k dětem a celkově zlepšila dětský život. Jsou jimi⁷⁸:

- 1) přijetí návrhu směrnice o právech obětí zvyšující úroveň ochrany zranitelných obětí, včetně dětí, v roce 2011
- 2) předložení návrhu směrnice o zvláštních ochranných opatřeních pro podezřelé nebo obviněné osoby, které jsou zranitelné, tedy včetně dětí podezřelých nebo

⁷⁵ Sdělení Komise ES „*Směrem ke strategii EU o právech dítěte*“ KOM (2006) v konečném znění, 4.7.2006.

⁷⁶ *EU Guidelines for the Promotion and Protection of the Rights of the Child - Obecné zásady EU v oblasti prosazování a ochrany práv dítěte*, schváleny Radou, 2007.

⁷⁷ čl. 3 odst. 5 Smlouvy o Evropské unii.

⁷⁸ IP 11/156, 15. 2. 2011.

obviněných ze spáchání trestného činu, v roce 2012

- 3) revize právních předpisů EU usnadňující uznávání a výkon rozhodnutí o rodičovské odpovědnosti, s cílem zajištění rychlého uznání a výkonu rozhodnutí ve všech členských státech EU, aby tak bylo učiněno v zájmu dítěte, v roce 2013
- 4) podpora obecných zásad a pokynů vypracovaných Radou Evropy ze dne 17. 11. 2010 pro oblast justice týkajících se potřeb dětí a jejich zohledňování při tvorbě nových právních norem občanského a trestního práva
- 5) podpora rozvoje vzdělávacích aktivit pro soudce a ostatní odborníky na evropské úrovni pro optimální ochranu dětí během soudního jednání
- 6) podpora výměny osvědčených postupů a zlepšení odborné přípravy pro všechny, kteří jsou v blízkém kontaktu s dětmi bez doprovodu a odpovídají za ně, v letech 2011-2014
- 7) věnovat zvláštní pozornost dětem v rámci metod EU pro lepší národní integraci Romů do společnosti a zejména podporovat efektivnější využití strukturálních fondů pro integraci Romů
- 8) podpora členských států, aby zajistily rychlé zavedení a fungování tísňové linky 116 000 pro pohřešované děti, díky které se vytvoří mechanismus upozornění fungující v celé EU
- 9) podpora v boji proti kyberšikaně, navazování kontaktu s dětmi za účelem pohlavního zneužití dítěte a vystavování dětem škodlivému obsahu a dalším rizikům vyskytujícím se na internetu prostřednictvím programu pro bezpečnější internet, v letech 2009 – 2014
- 10) pokračování v boji proti všem formám násilí na dětech vyjádřených v pokynech EU z roku 2007; hodnocení EU o provádění těchto pokynů; ochrana obětí ozbrojených konfliktů
- 11) nastavení jediného kontaktního místa na serveru EUROPA s veškerými informacemi pro děti o EU a o právech dítěte. Ostatní orgány EU budou Komisi vyzvány, aby se k této iniciativě připojily⁷⁹

Podrobné rozpracování všech těchto opatření jsou vyjádřena ve sdělení Komise, které vymezuje práva dětí. Hlavním přínosem shora uvedených opatření je uvedení zásad, které zaručuje Listina základních práv EU, do praxe.⁸⁰

Mezi konkrétní zaměření, na která Evropská unie klade důraz, patří pojem

⁷⁹ IP 11/156, 15. 2. 2011.

⁸⁰ IP 11/156, 15. 2. 2011.

„Child-friendly justice“, tedy justice přátelštější k dětem. Evropská unie chápe investici do dětí a mládeže jako investici do budoucnosti, a proto se snaží vypracovat dlouhodobou strategii, která by tomu napomohla.⁸¹ Zároveň si EU klade za cíl komplexní přístup směřující k ochraně a prosazování dětských práv v třetích zemích, zejména ve kterých nejsou jejich vlády schopny dostatečně dětská práva chránit a prosazovat.⁸²

Směrnice v oblasti lidských práv mají na úrovni EU sloužit jako pevný regionální rámec pro činnost EU a na podporu a ochranu lidských práv v EU, včetně oblasti lidských práv. Podporovat dětská práva má EU hlavně realizací pokynů Rady EU z roku 2003 týkající se ozbrojených konfliktů, zvyšováním práv dítěte se třetími zeměmi, zejména v rámci politických dialogů, financováním projektů na podporu a ochranu práv dětí, sledováním pokroku při prosazování práv dítěte a podpořením reforem v oblasti ochrany dětí v kandidátských a potencionálních kandidátských zemích a dalšími prvky.⁸³

2.1.1. Listina základních práv EU

V okamžiku, kdy vstoupila Lisabonská smlouva v platnost, se stala Listina základních práv Evropské unie (dále jen „Listina EU“) závaznou částí evropského práva. Tato skutečnost je zakotvena ve Smlouvě o EU, jak vyplývá ze změn provedených Lisabonskou smlouvou. Smlouva o EU stanovuje, že práva, svobody a zásady obsažené v Listině základních práv a svobod Evropské unie ze 7. 12. 2000, ve znění upraveném 12. 12. 2007, jsou uznávány Unií a dále, že má Listina EU stejnou právní sílu jako Smlouvy.⁸⁴ Evropské právo již nově zahrnuje jak právo unijní, tak právo komunitární, jejichž rozlišování od platnosti Lisabonské smlouvy není aktuální. Platností Lisabonské smlouvy se stala ochrana lidských práv a svobod v EU, včetně ochrany práv dítěte, jedním z typických prvků evropského práva a orgány EU i orgány členských zemí mají povinnost všechna lidská práva a svobody respektovat při aplikaci evropského práva.⁸⁵ Listinu EU je možné považovat za komplexní „katalog lidských

81 Sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů *Zvláštní místo pro děti v rámci vnější činnosti EU* KOM(2008) v konečném znění, Brusel, 5. 2. 2008.

82 Sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů *Zvláštní místo pro děti v rámci vnější činnosti EU* KOM(2008) v konečném znění, Brusel, 5. 2. 2008.

83 EU Guidelines for the Promotion and Protection of the Rights of the Child.

84 viz čl. 6 odst. 1 Smlouvy o Evropské unii.

85 Gerloch, A.; Wintr, J. *Lisabonská smlouva a ústavní pořádek ČR*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 378 s.

*práv evropského unijního standardu*⁸⁶. V tomto katalogu lidských práv nalezneme podrobné stanovení všech lidských práv, mezi která patří také právo na vzdělání zahrnující možnost bezplatné povinné školní docházky.⁸⁷ V porovnání například s Listinou České republiky je v Listině EU znatelná také snaha o základní vymezení práv dítěte. Tuto skutečnost dokládá čl. 24 Listiny EU, který zakotvuje práva dítěte, kdy ve svém odst. 1 určuje, že „*děti mají právo na ochranu a péči nezbytnou pro jejich blaho. Mohou svobodně vyjadřovat své názory. V záležitostech, které se jich dotýkají, se k těmto názorům musí přihlížet s ohledem na jejich věk a vyspělost*“⁸⁸. V odst. 2 a 3 pak Listina EU stanovuje, že „*při všech činnostech týkajících se dětí, ať už uskutečňovaných veřejnými orgány nebo soukromými institucemi, musí být prvořadým hlediskem nejvlastnější zájem dítěte. Každé dítě má právo udržovat pravidelné osobní vztahy a přímý styk s oběma rodiči, ledaže by to bylo v rozporu s jeho zájmy*“⁸⁹. Celý čl. 24 Listiny EU čerpá z ustanovení Úmluvy o právech dítěte, nejvíce z jejích čl. 3, 9, 12 a 13. Čl. 3 Listiny EU pak navazuje na skutečnost, že v rámci zřízení svobodného, bezpečnostního a právního prostoru, mohou právní předpisy EU o občanských věcech s mezinárodním prvkem obsahovat také právo na navštěvování zajišťující pravidelné udržování kontaktu a styku dítěte s jeho rodiči.⁹⁰

Procedurální stránku pro uznávání a výkon rozhodnutí soudu jedné členské země v členské zemi jiné upravuje Nařízení Rady (ES) 44/2001, Brusel I, které zároveň stanovuje pravomoc soudů členských zemí EU. Dalším právním aktem EU, který se zabývá procesně-právní stránkou, je Nařízení Rady (ES) 2201/2003, Brusel II bis, které zakotvuje pro členské země EU úpravu občanskoprávních věcí, které souvisí s rozvodem, rozlukou, prohlášením manželství za neplatné, úplným nebo částečným omezením rodičovské zodpovědnosti atp. Kromě těchto právních aktů EU se procesní stránkou řízení dále zabývá Nařízení Rady (ES) č. 1206/2001, o spolupráci soudů členských států při dokazování v občanských nebo obchodních věcech.

2.1.2. Stav ochrany dětských práv v Evropské unii

O aktuální situaci, jak se 11 opatření, uvedených v kapitole 3.1. *Právo Evropské*

ISBN 978-80-7380-192-2. s. 309.

86 Gerloch, A.; Wintř, J. *Lisabonská smlouva a ústavní pořádek ČR*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 378 s.

ISBN 978-80-7380-192-2. s. 325.

87 čl. 14 Listiny základních práv EU (2007/C 303/01).

88 čl. 24 odst. 1 Listiny základních práv EU (2007/C 303/01).

89 čl. 24 odst. 2, 3 Listiny základních práv EU (2007/C 303/01).

90 Vysvětlení k čl. 24 Vysvětlení k Listině základních práv jak vyplývá ze změn provedených

Lisabonskou smlouvou (2007/C 303/02).

unie a ochrana práv dítěte, podařilo zrealizovat nebo v jaké fázi se jejich uskutečnění nachází, pojednává *Indicative overview of the implementation of actions identified in the EU Agenda for the Rights of the Child - Orientační přehled o provádění akcí stanovených v agendě EU pro práva dítěte*. Tento orientační přehled uvádí stav k 7. 2. 2012, který je následující:

- ad 1) Komise přijala návrh požadovaný dle 1. opatření 18. 5. 2011. Aktuálně probíhá jednání v Radě a Evropském parlamentu.
- ad 2 a 3) Probíhají přípravné práce.
- ad 4) Začlenění hlavních směrů iniciativy a organizace Komise do interních školení. Ve spolupráci s Radou Evropy proběhne 27. 3. 2012 společné školení.
- ad 5) KOM (2011) 551 v konečném znění – vytváření důvěry v EU – nový rozměr evropského soudního školení, přijaté dne 13. 9. 2011.
- ad 6) Odborné jednání s cílem identifikace potřeb opatrovníků a možných opatření EU pro jejich podporu proběhlo 21. 6. 2011.
- ad 7) Sdělení o rámci EU pro národní strategie integrace Romů přijaté dne 5. 4. 2011. Závěry Rady ze dne 19. 5. 2011 až do roku 2020.
- ad 8) První konference o evropských odpovědích na problematiku pohřešovaných dětí a potřebu „child-friendly justice“ byla pořádána 26. 5. 2011, druhá konference proběhne 30. 5. 2012. Lhůta pro předkládání žádostí o konkrétní linky 116 000 v rámci daného programu končí 15. 2. 2012. KOM (2010) 674 v konečném znění „Dial 116 000: Evropská horká linka pro pohřešované děti“ předpokládá možnost přijetí nařízení o horké lince v roce 2013.
- ad 9) Dvaceti osmi předními společnostmi byla vytvořena koalice, která zveřejnila program pro bezpečnější internet 2012 pro lepší a bezpečnější internet pro děti. Součástí této koalice jsou i takové dominantní společnosti jako je např. Apple, Facebook, Google, Nokia atd.
- ad 10) Obecné zásady EU věnující se prosazování a ochrany práv dítěte, ohledně kterých byl v roce 2011 zahájen přezkum. Na ochranu obětí ozbrojených konfliktů byla Evropskou unií v lednu 2012 zahájena kampaň lobbování na podporu ratifikace dvou opčních protokolů Úmluvy o právech dítěte a Úmluvy Mezinárodní organizace práce o nejhorších formách dětské práce ve více než 50 zemích světa.
- ad 11) Na konci roku 2011 byla zahájena činnost Kid's Corner – dětského koutku, jehož

součástí jsou i webové stránky EU pro práva dítěte.⁹¹

2.1.3. Aktuální situace a cíle EU

V Evropské unii je v posledních letech aktuálním problémem vyšší riziko relativní chudoby, jemuž jsou děti v členských zemích EU vystaveny. Riziková je situace pro chudé děti, které žijí ve společné domácnosti s chudými rodiči, pro děti žijící bez rodičů nebo děti patřící k menšinám, v případě České republiky především patřící k romské komunitě, které jsou vystaveny chudobě a diskriminaci. Aktuální otázkou je také násilí na dětech, které má různé formy od násilí v rodině až po násilí v podobě obchodování s dětmi, dětské pornografie apod., které mohou často nabývat mezinárodní rozměr. Cílem EU je také zlepšit postavení dětí přistěhovalců, žadatelů o azyl a uprchlíků prostřednictvím úpravy jejich postavení v právních předpisech EU.⁹²

2.2. Rada Evropy a ochrana práv dítěte

„Rada Evropy je mezinárodní celoevropskou organizací, která zajišťuje spolupráci členských zemí především při podpoře demokracie a ochraně lidských i sociálních práv a svobod.“⁹³ Rada Evropy působí od svého založení v roce 1949, se sídlem ve Štrasburku a jejími členy se může stát každý evropský stát dodržující zásady právního státu, který zaručuje základní lidská práva a svobody všem osobám v rámci své svrchovanosti. V současnosti je členy Rady Evropy 47 evropských států včetně České republiky, která se stala jejím členem 30. 6. 1993. Mezi orgány Rady Evropy, které se zabývají problematikou lidských práv patří Parlamentní shromáždění, Výbor ministrů skládající se z ministrů zahraničních věcí všech členských států, Evropský soud pro lidská práva, jehož hlavní činností je dohlížet, aby byla dodržována ustanovení Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod s jejími 120 opčními protokoly a Komisař pro lidská práva, jehož hlavním úkolem je prevence při ochraně lidských práv a případné upozorňování na nedostatky ochrany.⁹⁴ Z aktuálního vývoje činnosti Rady Evropy lze uvést celoevropskou kampaň „STOP sexuálnímu vykořisťování dětí“, zahájenou v listopadu 2010 s cílem zviditelnění problémů v dané

91 Indicative overview of the implementation of actions identified in the EU Agenda for the Rights of the Child.

92 Sdělení Komise ES „Směrem ke strategii EU o právech dítěte“ KOM (2006) v konečném znění, 4. 7. 2006.

93 Dostupné z www.mzv.cz.

94 Dostupné z www.mzv.cz.

oblasti a následného potírání.⁹⁵ Mezi dva pilíře smluvní úpravy ochrany lidských práv v rámci Rady Evropy se řadí Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod a Evropská sociální charta.⁹⁶

2.2.1. Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod

Radou Evropy byla Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, v platném znění⁹⁷ (dále jen „Evropská úmluva“) přijata v roce 1950. Rada Evropy je mezinárodní organizace a jejími členy jsou všechny členské státy EU. Po vstupu Lisabonské smlouvy v platnost přistoupila také EU jako subjekt veřejného práva k Evropské úmluvě. V čl. 8 Evropské úmluvy je zaručeno právo na respektování soukromého a rodinného života, přičemž stanovuje, že státní orgán nemůže do výkonu těchto práv zasahovat kromě případů v tomto článku vymezených.

Aby byla zajištěna ochrana a dodržování Evropské úmluvy, byl pro tyto účely ustanoven Evropský soud pro lidská práva (dále také „ESLP“), který sídlí ve Štrasburku.⁹⁸ Zřízení ESLP je zakotveno v jednotlivých ustanoveních Evropské úmluvy. Evropský soud pro lidská práva je navíc orgánem, který svým výkladem unifikuje a rovněž dotváří evropské standardy ochrany lidských práv.⁹⁹

2.2.2. Evropská sociální charta

Mezinárodní dokument, přijatý Radou Evropy v roce 1961, jehož cílem je sjednocení evropských států v sociální oblasti. Evropská sociální charta (dále také „Charta“) stanovuje povinnosti, které jsou společné pro všechny smluvní strany, z nichž musí každá smluvní strana přijmout nejméně pět ze sedmi vyjmenovaných článků. Mezi tyto povinnosti patří také právo rodiny na sociální, právní a hospodářskou ochranu a cílem tohoto povinně přijatého minima je nastolení rovnováhy mezi jednotlivými právy v Evropské sociální chartě zaručenými.¹⁰⁰

95 Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 2010 Výboru Rady vlády pro lidská práva.

96 Šturma, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 2. dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003. ix, 150 s. Beckova skripta. ISBN 80-7179-398-1. s. 27.

97 publikována v č. 209/1992 Sb.

98 Outlá, V. a kol. *Právo Evropské unie*. 2. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2008. 387 s. ISBN 978-80-7380-084-0., s. 305.

99 Šturma, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 2. dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003. ix, 150 s. Beckova skripta. ISBN 80-7179-398-1. s. 28.

100 Hýbnerová, S. *Evropská ochrana lidských práv v dokumentech*. UK v Praze – Nakladatelství Karolinum, Praha, 2002, ISBN 80-246-0498-1, s. 12-13.

2.2.3. Evropská úmluva o výkonu práv dětí

Jedná se o úmluvu přijatou Radou Evropy, která doplňuje ostatní mezinárodní nástroje na ochranu práv dítěte. Evropská úmluva o výkonu práv dětí¹⁰¹ se věnuje zejména procesní stránce práv dítěte a konkrétně postavení dítěte v rámci soukromoprávních řízení v konkrétních záležitostech. Stejně jako Úmluva o právech dítěte klade důraz na nejlepší zájem dítěte, právo dítěte na informace a právo dítěte na vyjádření svého názoru v dané věci. Úprava stanovená v Evropské úmluvě o výkonu práv dětí se vztahuje na řízení ve věcech péče o dítě, rodičovství, osvojení, správy majetku dítěte, omezení rodičovské zodpovědnosti, ochranu dítěte před krutým zacházením nebo ochranu dítěte lékařskou péčí.¹⁰²

2.2.4. Další dokumenty Rady Evropy v oblasti ochrany práv dětí

Kromě shora uvedených dokumentů Rady Evropy se ochraně práv dítěte věnuje také Evropská úmluva o osvojení dětí (1967), Evropská úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství (1975), Evropská úmluva o uznávání a výkonu rozhodnutí o výchově dětí a o obnovení výchovy dětí (1980), Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (1987) nebo Úmluva o ochraně dětí před sexuálním vykořisťováním a sexuálním zneužíváním (2010). V případě poslední jmenované úmluvy je znatelné propojení evropské a mezinárodní úpravy, kdy je Úmluva o ochraně dětí před sexuálním vykořisťováním a sexuálním zneužíváním v přímé návaznosti na Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o prodeji dětí, dětské prostituci a dětské pornografii reagujícího na potřebu úpravy a potírání zločinů v rámci dětské pornografie, prostituce s dětmi a prodeje dětí.

101 publikována v č. 54/2001 Sb. m. s.

102 Hýbnerová, S. *Evropská ochrana lidských práv v dokumentech*. UK v Praze – Nakladatelství Karolinum, Praha, 2002, ISBN 80-246-0498-1, s. 22-23.

3. Mezinárodní standardy ochrany práv dítěte

Mezinárodní právo veřejné je vytvářeno subjekty mezinárodního práva, kterými jsou státy a mezinárodní organizace. V oblasti mezinárodní ochrany práv dítěte hrají velkou roli mezinárodní smlouvy týkající se této tematiky a také mezinárodní organizace, které svou činností aktivně přispívají k ochraně práv dítěte. Vývoj úpravy práv dítěte mezinárodními smlouvami zaznamenal ve 20. století veliký rozmach a za nejpodstatnější mezinárodní smlouvu je považována Úmluva o právech dítěte, kterou k dnešnímu dni ratifikovalo 192 zemí světa včetně České republiky. Tato Úmluva je podstatná zejména proto, že deklaruje minimální standardy, které dítě musí mít, a státy se její ratifikací zavázaly, že budou dodržovat závazky z Úmluvy plynoucí. Všechny tyto aspekty včetně kontrolních mechanismů, které jsou založeny zejména na základě konkrétních mezinárodních smluv, stanovují mezinárodní standardy ochrany práv dítěte.

3.1. Historický vývoj ochrany práv dítěte

Na ochranu dětí se právní řády jednotlivých států soustředily již dlouhá staletí jako na objekt ochrany práv. Jako základní definice pro určení, kdo dítětem je a kdo není, sloužil věk, který stanovoval přesné limity a v různých dobách a kulturách se pohyboval mezi 12 až 24. rokem věku. Základním rysem pro právní úpravu byla zvýšená ochrana náležející dětem, zejména při disfunkci rodiny nebo v oblasti pracovní.¹⁰³ Ochrana práv dítěte se dá všeobecně zařadit do práv se *specifickou působností*, jelikož se jedná o ochranu práv určité kategorie nebo skupiny, která je charakteristická svými zvláštními znaky. Dětská práva se odlišují od práv s působností všeobecnou.¹⁰⁴

Ve 20. století, zejména v jeho druhé polovině, došlo k přelomové přeměně v náhledu a mezinárodně-právní úpravě práv dítěte. Z dříve neodlišované skupiny, která spadala do všeobecných lidských práv, se stala speciální kategorie práv, která nejen, že zaznamenala ucelenou kodifikaci svých práv, ale stala se také tématem mnoha menších úprav. Takové úpravy se zabývají již velice konkrétním řešením různé problematiky, vždy podle právního odvětví, kterému se daná úprava věnuje.

Prvním uceleným mezinárodním dokumentem, který se oblasti práv dítěte

103 Tomeš, I., Koldinská, K. *Sociální právo Evropské unie*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, 284 s. ISBN 80-7179-831-2. s. 129.

104 Sudre, Frédéric. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997. 364 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně; 160 s. ISBN 80-210-1485-7. s. 80.

věnoval, byla Deklarace práv dítěte přijatá Společností národů v roce 1924, která však vzhledem k charakteru deklarace nebyla právně závazná. Další důležitou událostí ve vývoji práv dítěte bylo založení Dětského fondu UNICEF dne 11. 12. 1946. Problematice práv dětí se v kontextu rodiny věnovala ve svých ustanoveních Všeobecná deklarace lidských práv OSN přijatá 10. 12. 1948. Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech jako mezinárodní smlouva z roku 1966 zakotvuje ochranu rodině, jelikož ve svém čl. 10 uznávají smluvní strany Paktu, že *nejširší možná ochrana a pomoc by měla být poskytnuta rodině, která je přirozenou a základní jednotkou společnosti, zvláště k jejímu založení a po dobu, kdy odpovídá za péči a výchovu nezletilých dětí*. Od přijetí Všeobecné deklarace o lidských právech uplynulo 20 let a právě při příležitosti jejího 20. výročí byla ustavena Komise pro lidská práva, která začala projednávat novou mezinárodní úmluvu na ochranu práv dítěte. Dne 20. 11. 1989 přijalo Valné shromáždění OSN Úmluvu o právech dítěte, která se stala stěžejním mezníkem ve vývoji dětských práv a také prvním mezinárodně závazným dokumentem, který se komplexní úpravou práv dítěte zabýval.¹⁰⁵

Pro vývoj práv dítěte ve 20. století je charakteristická myšlenka, že *„děti si zaslouží zvláštní pozornost“* a že každé dítě je jednotlivec mající vlastní důstojnost a práva jako každý člověk s potřebou zvláštní ochrany.¹⁰⁶

3.2. Aktuální vývoj ochrany práv dítěte

V květnu 2002 proběhlo zvláštní zasedání OSN o dětech (UNGASS), kterým byly uzavřeny další mezinárodní závazky na podporu a ochranu práv dítěte. Na tomto zasedání se zavedla strategie pro realizaci a sledování pokroku v dané oblasti. Byla přijata deklarace a akční plán *„Svět vhodný pro děti“* v roce 2002, kterým se hlavy států a vlády zavázaly k prosazování práv dětí na celém světě a k provádění stanovených cílů a strategie. Kromě toho má přímý význam pro globální podporu práv dítěte *„Deklarace a rozvojové cíle tisíciletí“*.¹⁰⁷ Shora uvedená deklarace *„Svět vhodný pro děti“* se skládá z 21 cílů, které vycházejí ze Světového summitu o dětech z roku 1990 a které mají sloužit pro nastavení vývoje do budoucích let. Mezi cíle patří snížení úmrtnosti

105 Bůžek, A. Michalík, J. *Informatorium nejen o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání*. 1.vyd. Olomouc, 2000, ISBN 80-244-0054-5. s. 9 – 10.

106 DAVID, Roman a HRBKOVÁ, Drahomíra. *Práva dítěte: Úmluva o právech dítěte a její charakteristika. Mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty. Rodina a základy rodinného práva*. 1.^vyd.^ Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999. 175^s.^ ISBN 80-7182-076-8. s.30-31.

107 EU Guidelines for the Promotion and Protection of the Rights of the Child.

novorozenců a rodiček, zlepšování dostupnosti zdravotně bezpečné vody, hygienického vybavení a celkového základního vzdělání a zvýšení ochrany dětí před HIV/AIDS. Dalšími cíli jsou ochrana před násilím, zneužíváním, zanedbáváním a vykořisťováním dětí a další. Situace dětí je velice špatná zejména v rozvojových zemích. Výsledky ve vývoji ochrany práv dítěte jsou velice smíšené, jelikož v některých oblastech došlo k velkému pokroku, ale zůstávají oblasti bez změny.¹⁰⁸ Deklarace byla v roce 2007 revidována do podoby nové deklarace „Svět vhodný pro děti + 5“. Mezi globální problémy se řadí zejména vzdělávání, kdy desítky milionů dětí po celém světě nechodí do školy a kvalita výuky dětí, které školy navštěvují, je mnohdy velmi různá.¹⁰⁹ Dalším celosvětovým problémem je zneužívání dětí a mládeže pro dětskou práci, jehož následkem je nemožnost získání vzdělání. Existuje stále velký rozpor s úmluvou Mezinárodní organizace práce o minimálním věku pro přijetí do zaměstnání.¹¹⁰ Mezi ohrožené skupiny dětí patří např. děti z etnických a dalších menšin, děti přistěhovalců, děti bez domova nebo uprchlíci, děti žijící v zemích zasažených ozbrojeným konfliktem, dětské vojáci, sirotci, děti nakažené virem HIV či děti nemocné AIDS, zdravotně postižené děti a ke zranitelné skupině se řadí také dívky.¹¹¹

3.3. Mezinárodní smlouvy

Mezi hlavní prameny mezinárodního práva neodmyslitelně patří mezinárodní smlouvy, které mohou být dvoustranné nebo mnohostranné. Často je možné se setkat s jiným označením mezinárodní smlouvy, kterým může být např. úmluva, ujednání, dohoda, protokol apod.¹¹² V oblasti ochrany práv dítěte tvoří mezinárodní smlouvy neoddělitelnou součást pro vytváření mezinárodních standardů práv dítěte.

108 Dostupné z: www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=842.

109 ze Sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů *Zvláštní místo pro děti v rámci vnější činnosti EU* KOM(2008) v konečném znění, Brusel, 5. 2. 2008 plyne, že v roce 2008 nenavštěvovalo školní docházku 72 milionů dětí na celém světě.

110 ze Sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů *Zvláštní místo pro děti v rámci vnější činnosti EU* KOM(2008) v konečném znění, Brusel, 5. 2. 2008 plyne, že v roce 2008 bylo pro dětskou práci zneužíváno 110 milionů dětí a dospívající mládeže.

111 Sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů *Zvláštní místo pro děti v rámci vnější činnosti EU* KOM(2008) v konečném znění, Brusel, 5. 2. 2008 plyne, že v roce 2008.

112 Ondřej, Jan. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, 503 s. ISBN 978-80-7380-032-1. s. 62.

3.3.1. Úmluva o právech dítěte

Úmluva o právech dítěte¹¹³ je nejčastěji ratifikovanou mezinárodní smlouvou o lidských právech v historii a také tento fakt dokládá její význam pro současnou úpravu práv dítěte ve světě.¹¹⁴ V článcích 2, 3, 6 a 12 Úmluvy o právech dítěte jsou vymezeny čtyři základní principy, které jsou pro Úmluvu charakteristické, jsou jimi zákaz diskriminace, nejlepší zájem dítěte, právo dítěte na přežití a rozvoj a názor dítěte. Práva klasifikovaná v Úmluvě je možné přímo na základě Úmluvy samé charakterizovat dle rozdělení na ekonomická, sociální a kulturní práva na straně jedné a na straně druhé práva občanská a politická.¹¹⁵ Dalším způsobem klasifikace práv z Úmluvy vyplývajících je možná podle jednotlivých oblastí, na které se konkrétní práva vztahují, v tomto případě je možné dělení na práva upravující přežití dítěte, rozvoj dítěte, ochranu dítěte nebo účast dítěte.¹¹⁶

Úmluva obsahuje celkem 54 článků, které se různým způsobem věnují ochraně a podpoře autonomie dítěte. Práva vyplývající z Úmluvy a jejich dodržování jsou podpořena kontrolním mechanismem v podobě podávání zpráv o realizaci jednotlivých ustanovení Úmluvy o právech dítěte, které státy podávají Výboru pro práva dítěte.¹¹⁷

Úmluva o právech dítěte vytváří katalog práv dítěte, který poskytuje nejen ochranu dítěte, ale také zaručuje dětem minimální standard jejich práv, a to v oblastech zákazu diskriminace, přednosti zájmů dítěte, vedení dítěte a rozvoje jeho schopností, zachování života a rozvoje dítěte, práva dítěte na jméno a státní příslušnost, ochranu jeho totožnosti, v oblasti nezákonného přesídlování a nenavrácení, práva dítěte na vlastní názor, svobodu projevu, myšlení, svědomí, náboženského vyznání a sdružování, ochrany soukromí, přístupu ke vhodným informacím, rodičovské zodpovědnosti, ochrany před zneužíváním a zanedbáváním, ochrany dítěte, které je bez rodiny, dále v oblasti adopce, uprchlických a postižených dětí, sociálního zabezpečení, životní úrovně, vzdělávání, dětí z národnostních menšin, v oblasti volného času, rekreace a kulturní

113 publikována v č. 104/1991 Sb.

114 EU Guidelines for the Promotion and Protection of the Rights of the Child.

115 DAVID, Roman a HRBKOVÁ, Drahomíra. *Práva dítěte: Úmluva o právech dítěte a její charakteristika. Mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty. Rodina a základy rodinného práva*. 1.[^]vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999. 175[^]s. ISBN 80-7182-076-8. s. 13.

116 DAVID, Roman a HRBKOVÁ, Drahomíra. *Práva dítěte: Úmluva o právech dítěte a její charakteristika. Mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty. Rodina a základy rodinného práva*. 1.[^]vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999. 175[^]s. ISBN 80-7182-076-8. s. 14.

117 Lojková, J. *Vývoj a význam institutu dětského ombudsmana*. Brno, 2008, Právnická fakulta Masarykovy univerzity.

činnosti dítěte, dětské práce, nezákonného užívání drog, sexuálního zneužívání, prodeje, obchodování, únosů a jiných forem vykořisťování dětí, mučení dětí a zbavování svobody, ozbrojených konfliktů, výkonu spravedlnosti pro mladistvé atd.¹¹⁸

Aktuálními doplňky Úmluvy o právech dítěte jsou dva opční protokoly – Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů a Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o prodeji dětí, dětské prostituci a dětské pornografii. Prvním zmíněným opčním protokolem se státy zavázaly, aby mládež do 18 let nebyla povolávána do ozbrojených sil a aby se dobrovolníci do 18 let nemohli přímo účastnit boje. Mládež do 18 let nemá být povolávána ani jinými ozbrojenými skupinami, které je též nesmí využívat pro bojové akce. Druhý opční protokol reaguje na potřebu úpravy a potírání zločinů týkajících se dětské pornografie, prostituce s dětmi a prodeje dětí.

Mezi další mezinárodní dokumenty přijaté OSN, které k ochraně práv dítěte také přispívají, patří Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace, Úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení apod.

3.3.2. Dokumenty přijaté na zasedáních Haagské konference o mezinárodním právu soukromém

3.3.2.1. Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí

Přijata 25. října 1980 v Haagu.¹¹⁹ Předmětem této úmluvy je zajištění bezodkladného návratu dětí, které byly protiprávně přemístěny či zadržovány v některém ze smluvních států této úmluvy a zajištění, aby ostatní státy respektovaly práva týkající se péče o dítě a styku s dítětem zaručená právním řádem jiného smluvního státu. Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí stanovuje její rozsah, určení ústředních orgánů, které budou vykonávat povinnosti uložené touto úmluvou, průběh návratu dítěte, určení práva styku s dítětem a další.

118 DAVID, Roman a HRBKOVÁ, Drahomíra. *Práva dítěte: Úmluva o právech dítěte a její charakteristika. Mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty. Rodina a základy rodinného práva*. 1.[^]vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999. 175[^]s. ISBN 80-7182-076-8. s. 29 – 30.

119 publikována v č. 34/1998 Sb.

3.3.2.2. Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení

Přijata 29. 5. 1993 v Haagu¹²⁰, jejímž cílem je vytvoření systému zaručujícího, aby mezinárodní osvojení probíhala v nejlepším zájmu dítěte a aby respektovala jeho základní práva, které jsou dítěti zaručeny mezinárodním právem, dále vytvoření systému spolupráce mezi smluvními státy této úmluvy, zaručení jejího respektování a následně předcházení únosům, prodeji a obchodování s dětmi a v neposlední řadě zabezpečení, aby všechny smluvní státy úmluvy uznávaly osvojení, která byla uskutečněna v souladu s touto úmluvou.¹²¹ Tato úmluva vytváří legální rámec pro uskutečňování mezinárodních adopcí.

3.3.2.3. Další dokumenty mezinárodního práva soukromého

Na zasedáních Haagské konference bylo přijato mnoho smluv upravujících mezinárodní právo soukromé. Mezi další úmluvy, které svými ustanoveními, zejména procesní povahy, upravují mezinárodní poměry práv dětí, ale i péče o rodinu, patří např. Úmluva o uznání a vykonatelnosti rozhodnutí o vyživovací povinnosti k dětem, Úmluva o uznávání a výkonu rozhodnutí o vyživovací povinnosti, Úmluva o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti nebo Úmluva o provádění důkazů v cizině v občanských a obchodních věcech.

3.4. Mezinárodní organizace

3.4.1. Organizace spojených národů

Organizace spojených národů (dále také „OSN“), jejíž předchůdkyní byla Společnost národů, vznikla oficiálně dne 24. října 1945. Mezi hlavní cíle této mezinárodní organizace patří udržování mezinárodního míru a bezpečnosti, rozvíjení přátelských vztahů mezi národy, spolupráce při řešení světových otázek v oblasti ekonomické, sociální, kulturní i humanitární, podpora základních lidských práv a svobod a působení jako centrum při koordinaci těchto cílů. Mezi zásady činnosti OSN se řadí např. suverénnost a rovnoprávnost všech členských států, závazek řešit mezinárodní spory mírovými prostředky, závazek nevyhrožovat silou a nepoužívat síly proti jiným členským státům, přesto se však OSN nemůže vměšovat do oblastí patřících výhradně do vnitřních záležitostí státu.¹²² Hlavními celosvětovými problémy dětí jsou

120 publikována v č. 43/2000 Sb. m. s.

121 viz čl. 1 Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení.

122 Dostupné z: www.osn.cz/system-osn/o-osn/.

hrozící podvýživa, nemoci a hrozba válek a všech forem zneužívání. K jejich ochraně slouží zejména Dětský fond OSN (UNICEF). OSN se zaměřuje na problematiku dětské práce, hlavně ochranu dětí před vykořisťováním a nevhodnými podmínkami při práci a také dohlíží na zajištění dostatečného množství výživy, zdravotní práce a minimálního vzdělání pro všechny děti.¹²³

UNICEF patří mezi nejvýznamnější mezinárodní organizace věnující se ochraně práv dítěte, kromě ní pomáhají svým působením a činnostmi k ochraně práv dítěte také další mezinárodní organizace, kterými jsou např. Světová zdravotnická organizace (WHO), Mezinárodní organizace úřadu práce (ILO), která iniciuje Mezinárodní program na odstranění dětské práce, Organizace OSN pro vzdělávání, vědu a kulturu (UNESCO), Úřad OSN proti drogám a zločinu, Defence for Children International (DCI), která vznikla roku 1979 v Ženevě, aby pokračovala v aktivitách Mezinárodního roku dítěte ve prospěch dětí, a další.

3.4.2. UNICEF

Ochrana prostřednictvím světové organizace Dětského fondu OSN - UNICEF je umožněna a propagována v čl. 45 Úmluvy o právech dítěte.¹²⁴

UNICEF byl jako Mezinárodní dětský fond neodkladné pomoci založen v roce 1946 a od roku 1953 se stal neoddělitelnou a trvalou součástí OSN. Původním záměrem této světové mezinárodní organizace bylo pomoci dětem, které byly postiženy 2. světovou válkou. Postupně se však přeměnil v organizaci pro pomoc všem dětem s celosvětovou působností ve 160 zemích a oblastech. UNICEF je dětským fondem OSN, jehož aktuální náplní je ochránit a zlepšit předpoklady pro řádný život dětí a podporovat jejich rozvoj. V současnosti patří mezi vůbec nejúspěšnější mezinárodní organizace působící v oblasti ochrany práv dítěte.¹²⁵

Aktuální pozornost je kladena na pomoc dětem žijícím v zemích rozvojových, ve kterých převládá chudoba, a dále dětem žijícím v zemích a oblastech, které jsou postiženy válečným nebo jiným ozbrojeným konfliktem anebo přírodní katastrofou.¹²⁶

123 Fakta a čísla OSN, Základní údaje o OSN, New York - Praha, 2005. s. 202.

124 Úmluva o právech dítěte.

125 Dostupné z: <http://www.unicef.cz/index.php?pg=2&id=94&zp=1>.

126 Dostupné z: <http://www.unicef.cz/index.php?pg=2&id=23&zp=1>.

3.4.3. Mezinárodní organizace a jejich působení v České republice

V České republice působí různé organizace, jejichž hlavní náplní je prosazování plnění dětských práv v ČR, tedy činnost směřující k plnění katalogu dětských práv, která dětem plynou z národní úpravy včetně mezinárodních smluv, ale další náplní jejich činnosti je také rozšířit mínění a znalost veřejnosti o dětská práva. Mezi organizace, které se v ČR věnují právům dítěte, např. patří:

3.4.3.1. Český výbor pro UNICEF

Národní a nevládní organizace, která reprezentuje a svou činností plně podporuje zájmy UNICEF (Dětského fondu OSN) v České republice. Mezi hlavní úkoly této organizace patří informování co největšího množství veřejnosti o smyslu i konkrétní činnosti UNICEF, upozorňování společnosti na aktuální situaci dětí ve světě i v České republice, získávání nových dobrovolných spolupracovníků a přívrženců, shromažďování finančních prostředků pro pomoc dětem v různých oblastech, podporování naplňování práv dítěte v České republice.¹²⁷

3.4.3.2. Nadace Naše dítě

Nezisková organizace působící v České republice od roku 1993, která se věnuje ochraně a pomoci dětem, které se ocitly v nečekaných situacích, zejména takových, které jsou pro ně krizové a obtížné. Proto tato nadace pomáhá dětem, které jsou týrané, zneužívané, handicapované, ohrožené a opuštěné. Dlouhodobou pomoc chce poskytnout dětem z rodin s problémy a dětem, které se nacházejí v ústavní výchově.¹²⁸

3.4.3.3. Liga lidských práv

Nevládní organizace působící v České republice se zaměřením na ochranu lidských práv v rozsahu, který garantuje Listina základních práv a svobod a mezinárodní smlouvy, které jsou pro ČR závazné. Liga lidských práv prosazuje lidská práva a jejím cílem je zvýšení kvality a důstojnosti života. Toho chce tato organizace dosáhnout prostřednictvím výzkumu, vzdělávání, argumentací a předkládáním řešení apod.¹²⁹

3.4.3.4. DCI – sdružení zastánců dětských práv

Dobrovolná nevládní organizace, která působí jako česká sekce mezinárodní organizace

127 Dostupné z: <http://www.unicef.cz/index.php?pg=1&idm1=6&k=1> .

128 Dostupné z: <http://www.nasedite.cz/webmagazine/kategorie.asp?idk=177>.

129 Dostupné z: <http://www.llp.cz/cz/kdo-jsme/Nase-zamereni>.

Defence for Children International (DCI). Cílem je hájit zájmy a práva dítěte a vytvoření vhodných podmínek pro naplňování práv dítěte v České republice. Tato organizace navazuje úzkou spoluprací s Výborem pro práva dítěte OSN.¹³⁰

3.4.3.5. Sdružení Linka bezpečí

Linka bezpečí dětí a mládeže je sdružení, jehož hlavní činnost je pomoc dětem a mládeži prostřednictvím linek důvěry, které toto sdružení provozuje. Na linky krizové intervence se mohou obracet děti a mladí, kteří se ocitli v těžké situaci, ale i ti, kteří zde chtějí řešit své každodenní problémy.¹³¹

3.4.3.6. Středisko náhradní rodinné péče

Středisko náhradní rodinné péče je občanské sdružení zabývající se problematikou dětí v náročných situacích a dětí vyrůstajících mimo rodinu. Cílem této organizace je, aby se změnil systém náhradní rodinné péče v České republice a aby rodinná péče o děti převládala nad ústavní péčí.¹³²

130 Dostupné z:
http://www.dci.cz/section.phpsectname=uvod&subsect=dci_cz&view=dalsi_informace.

131 Dostupné z: <http://www.linkabezpeci.cz/webmagazine/kategorie.asp?idk=212>.

132 Dostupné z: http://www.nahradnirodina.cz/o_nas.html.

4. Kontrolní mechanismy v oblasti práv dítěte

Pro kontrolní mechanismy v oblasti práv dítěte na mezinárodní úrovni je charakteristické, že dítě je v první řadě člověk, a proto lze jeho ochranu kontrolovat stejnými mechanismy, kterými je kontrolována ochrana všech lidských práv. Přesto jsou dětská práva určitou speciální skupinou, která si zasloužila mimo tyto obecné kontrolní mechanismy také další mechanismy, které se věnují kontrole pouze této konkrétní skupiny práv.

Kontrolní mechanismy v oblasti práv dítěte můžeme rozdělit do několika skupin, podle toho, na jaké úrovni ochranu poskytují. Konkrétně je tak můžeme dělit na kontrolní mechanismy v rámci České republiky, v rámci Rady Evropy a Evropské unie a v rámci mezinárodního práva.

4.1. Kontrolní mechanismy v oblasti práv dítěte v rámci České republiky

Obecně lze říci, že hlavním prostředkem pro naplňování práv dítěte je ochrana prostřednictvím soudního řízení, ať již v oblasti civilního nebo trestního soudnictví. Soudní kontrola je fungující a účinný mechanismus, jehož výsledkem je rozhodnutí, zda bylo porušeno právo a v případě, že ano, rozhodne o nápravě takového stavu. Důležitou roli plní obecné soudy jak při kontrole všech typů řízení v občansko-právním řízení, jež jsou upraveny v občanském soudním řádu, tak i v trestních řízeních, zejména v případech, ve kterých bylo dítě objektem trestného činu.

Kromě kontroly dodržování práv dítěte prostřednictvím soudního řízení mohou kontrolovat aktuální stav a dodržování práv i další orgány. Mezi nejpodstatnější patří Výbor pro práva dítěte při Radě vlády České republiky, který na základě ratifikace Úmluvy pro práva dítěte Českou republikou podává pravidelné zprávy o stavu ochrany lidských práv v České republice. Tyto zprávy jsou podkladem pro hodnocení stavu ochrany práv dítěte Výborem pro práva dítěte OSN, který následně vydává doporučení adresovaná České republice.

Dalším orgánem, který svou činností kontroluje dodržování práv dítěte v České republice, je Veřejný ochránce práv, který podává o své činnosti zprávy a upozorňuje na nedostatky či porušení práv dítěte zejména při výkonu sociálně-právní ochrany dětí.

4.2. Kontrolní mechanismy v oblasti práv dítěte v rámci Rady Evropy a Evropské unie

4.2.1. Kontrolní mechanismy v rámci Rady Evropy

V rámci Rady Evropy a jí přijaté Evropské úmluvy tvoří kontrolní mechanismus Evropský soud pro lidská práva (dále také "ESLP") a Výbor ministrů. Výboru ministrů byla ponechána pouze pravomoc rozhodovat a dohlížet nad výkonem rozsudků a ESLP se stal jediným stálým orgánem kompetentním rozhodovat a dohlížet na dodržování Evropské úmluvy a jejích 12 opčních protokolů.¹³³ Evropský soud pro lidská práva má pravomoc vztahující se na všechny případy výkladu nebo použití Úmluvy, včetně jejích protokolů, které byly ESLP předloženy na základě čl. 33, 334 a 47 Úmluvy.¹³⁴ Institucionální mechanismus ESLP řadí tuto kontrolu mezi jeden z nejefektivnějších mezinárodně-právních nástrojů pro ochranu lidských práv, který navíc umožňuje podávat stížnosti na porušení ochraňovaných práv nejen všem smluvním stranám, ale také každému jednotlivci, který si stěžuje na porušení práv v některém ze smluvních států Evropské úmluvy.¹³⁵ Konečné rozsudky jsou závazné pro smluvní státy, které jsou ve sporu stranou.

Radou Evropy byla přijata také Evropská sociální charta a na kontrole jejího dodržování se podílí výbor nezávislých expertů, vládní výbor Evropské sociální charty a výbor ministrů.¹³⁶ Kontrolní mechanismus vytvořený na základě Charty netvoří kontrolu soudní, ale spíše administrativní proces, který funguje na základě kontroly zpráv pravidelně předkládaných smluvními státy ve čtyřletých intervalech. Výsledkem této činnosti je konečná kontrolní zpráva, ve které jsou obsaženy případné připomínky doporučené smluvním státům Výborem ministrů.¹³⁷

4.2.1.1. Činnost Evropského soudu pro lidská práva ve věcech proti České republice

V rámci kontroly ochrany práv dítěte Evropským soudem pro lidská práva bych

133 Hýbnerová, S. *Evropská ochrana lidských práv v dokumentech*. UK v Praze – Nakladatelství Karolinum, Praha, 2002, ISBN 80-246-0498-1, s. 10.

134 viz čl. 32 EÚLP.

135 Šturma, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 2. dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. ix, 150 s. Beckova skripta. ISBN 80-7179-398-1. s. 30.

136 Hýbnerová, S. *Evropská ochrana lidských práv v dokumentech*. UK v Praze – Nakladatelství Karolinum, Praha, 2002, ISBN 80-246-0498-1, s. 15.

137 Šturma, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 2. dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003. ix, 150 s. Beckova skripta. ISBN 80-7179-398-1. s. 34.

uvedla příklady rozsudků, které se řadí do sporů vedených proti České republice a které obsahují významná právní stanoviska v dané problematice. Prvním příkladem je rozsudek ESLP ve věci Wallová a Walla proti České republice z 26. října 2006. ESLP se podrobně zabýval skutkovým stavem dané věci, na základě které české orgány rozhodly o ústavní výchově dětí stěžovatelů. Jediným důvodem pro nařízení ústavní výchovy však bylo prostředí nevyhovujícího bytu, přičemž výchovné a citové schopnosti stěžovatelů byly v pořádku. ESLP dospěl v daném případě k názoru, že tento důvod byl čistě materiálním nedostatkem, který mohl být snadno zhojen činností vnitrostátních orgánů. Rozdělení rodiny, které je nejradikálnějším způsobem zásahu do rodinných vazeb, nebylo v tomto případě nevyhnutelné, jelikož mohly vnitrostátní orgány použít jiných prostředků k nápravě jako např. možnost získání sociálního bytu, rady k získání sociálních dávek apod. Z tohoto rozsudku ESLP plyne povinnost pro rozhodování českých soudů o nařízení ústavní výchovy, aby špatná ekonomická situace rodiny při zachování ostatních funkcí rodiny nemohla být jediným důvodem pro nařízení ústavní výchovy.¹³⁸ Dalším příkladem významného judikátu ESLP pro Českou republiku je rozsudek ESLP ve věci Havelka a ostatní proti České republice ze dne 21. června 2007. Svou podstatou se skutkový stav velice podobá skutkovému stavu prvního příkladu. Důraz je zde kladen na to, aby v řízení před soudem nedocházelo k situaci, kdy orgán sociálně-právní ochrany dětí, který podal návrh na nařízení ústavní výchovy, bude zároveň ustanoven opatrovníkem v této věci. V takovém případě totiž OSPOD nemůže plnit odlišnou funkci, a soudem by proto měla být ustanovena jiná vhodná osoba. V rámci druhého příkladu bych ráda uvedla nesouhlasné stanovisko soudce Marusteho, kde bych chtěla zejména upozornit na jeho názor, že za daných podmínek bylo rozhodnutí vnitrostátních soudů v souladu s nejvyššími zájmy dětí a zejména, že v takovéto osobní situaci jsou vnitrostátní instituce, konkrétně pracovníci orgánů sociálně-právní ochrany dětí a soudy, více způsobilější k porozumění a posouzení celé věci než mezinárodní soudy.¹³⁹ V obou výše zmíněných rozsudcích postupoval Evropský soud pro lidská práva při svém hodnocení ve shodě s ustálenou judikaturou stanovující, že základním prvkem rodinného života pro rodiče a dítě je být spolu¹⁴⁰ a pokud vnitrostátní opatření s tímto nekoresponduje či tomu brání, jedná se o zásah do práva zaručeného článkem 8

138 Rozsudek ESLP Walla a Wallová proti České republice.

139 Rozsudek ESLP Havelkovi proti České republice.

140 Rozsudek ESLP Kutzner proti Německu.

Evropské úmluvy¹⁴¹.

4.2.2. Kontrolní mechanismy v rámci EU

V rámci Evropské unie zastává důležitou funkci kontrolora Komise Evropských společenství (dále jen „Komise“), výkonný kolektivní orgán EU, který je složen ze zástupců všech členských zemí. Jednou z pravomocí této Komise je kontrola řádného dodržování jednotlivých ustanovení primárního a sekundárního práva EU. V případě nedodržení má Komise aktivní legitimaci k podání žaloby k Evropskému soudu EU.¹⁴²

Soudní dvůr EU se ve své rozhodovací činnosti postupem stále více věnoval kromě zájmů ekonomickým také zájmům jednotlivců, a proto se více dotýkal oblasti lidských práv. Pojem „základních práv“, který byl judikaturou Soudního dvora EU vytvořen a postupně byl zapracován do smluvních instrumentů. Tento vývoj je zcela odlišný od standardů lidských práv založených Radou Evropy, které ze smluvních instrumentů vycházejí a až následně jsou judikaturou Evropského soudu pro lidská práva rozvíjena.¹⁴³

Vzhledem ke skutečnosti, že Evropská unie jako subjekt práva přistoupila k Evropské úmluvě jako subjekt veřejného práva a tudíž také přiznala kontrolní mechanismus Evropského soudu pro lidská práva, tvoří tento mechanismus stěžejní systém ochrany a kontroly také pro Evropskou unii jako celek, nikoliv jen pro členské státy EU, které byly smluvní stranou Rady Evropy, jako tomu bylo do přijetí Lisabonské smlouvy.

4.3. Kontrolní mechanismy v oblasti práv dítěte v rámci mezinárodního práva

V mezinárodním právu je zřetelně patrné rozlišování kontrolních mechanismů v oblasti všech lidských práv a v oblasti práv dítěte. Kromě všeobecných mechanismů, které k ochraně lidských práv slouží, byly také zřízeny speciální nové orgány sloužící pouze pro ochranu a kontrolu práv dítěte. Mezinárodní smluvní mechanismy byly vypracovány na základě Všeobecné deklarace lidských práv a obou Paktů lidských práv. V rámci OSN byly vypracovány další mezinárodní smlouvy. Tyto smlouvy se odlišují od obecných mezinárodních smluv především tím, že se svým obsahem věnují

141 Rozsudek ESLP K. a T. proti Finsku (velký senát), č. 25702/94, § 151, ESLP 2001-VII

142 Outlá, V. a kol. *Právo Evropské unie*. 2.vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 387 s. ISBN 978-80-7380-084-0. str. 61-63.

143 Šturma, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 2. dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2003. ix, 150 s. Beckova skripta. ISBN 80-7179-398-1. s. 44-45.

jen některým druhům porušení lidských práv či jen právům některé vymezené kategorie osob.¹⁴⁴ Důležitým mezníkem pro kontrolní mechanismy v oblasti ochrany práv dítěte bylo přijetí Úmluvy o právech dítěte, která patří do mezinárodních smluv věnujících se konkrétní kategorii osob. Jelikož byl na základě Úmluvy o právech dítěte vytvořen její vlastní kontrolní mechanismus, budu se v této kapitole zaměřovat právě na něj. Na základě Úmluvy o právech dítěte byl zřízen Výbor pro práva dítěte, do kterého je každé čtyři roky voleno deset odborníků. Tomuto Výboru předkládají jednotlivé smluvní státy informační zprávy, které Výbor následně hodnotí, a tímto způsobem je prováděna kontrola. Pravidelné podávání zpráv je tzv. „ochrana soustavným vyšetřováním“.¹⁴⁵ Výbor pro práva dítěte představuje speciálně vytvořený kontrolní mechanismus, kterým Úmluva o právech dítěte disponuje a kterým je možné kontrolovat a posuzovat dosaženou úroveň implementace Úmluvy o právech dítěte.¹⁴⁶

144 Šturma, Pavel. *Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv*. 2. dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003. ix, 150 s. Beckova skripta. ISBN 80-7179-398-1. s. 18.

145 Sudre, Frédéric. *Mezinárodní a evropské právo lidských práv*. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997. 364 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně; 160. ISBN 80-210-1485-7. s. 108.

146 Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/umluva-o-pravech-ditete-42656/>.

5. Hodnocení stavu ochrany práv dítěte v ČR

Rozsáhlému přehledu o stavu lidských práv v ČR včetně práv dítěte se věnují Zprávy o stavu lidských práv v České republice, které vypracovává sekretariát Rady vlády ČR pro lidská práva již od roku 1998, přičemž poslední zpráva je prozatím o stavu v roce 2010. V těchto zprávách je vždy také zahrnuta kapitola o ochraně práv dětí s popisem aktuálního stavu a případných problémů. Vláda ČR zřídila jako poradní a pracovní orgán Radu vlády pro lidská práva (dále jen „Rada vlády“), který je složený z členů vlády a odborníků, aby podporoval činnost vlády.¹⁴⁷ Rada vlády může zřizovat odborné výbory, které jí slouží k výpomoci v řešení otázek a její činnosti. Jedním z těchto výborů je také Výbor pro práva dítěte při Radě vlády pro lidská práva Úřadu vlády ČR. Z těchto zpráv o stavu lidských práv vyplývají problémy, které má Česká republika jak v rámci ochrany práv dítěte, tak i v rámci implementace Úmluvy o právech dítěte. Zaměřím se na některé z těchto problémů a nastíním jejich vývoj od roku 1998 do roku 2010. Za hlavní přínos je považováno přijetí zákona o sociálně-právní ochraně dětí, který zdůraznil některá z práv dítěte zaručených Úmluvou. Problémem, na který zprávy pravidelně upozorňovaly, bylo zvýhodňování žen v soudních věcech péče o nezletilé děti, kde často nebylo dodržováno právo dítěte na pravidelný styk s oběma rodiči. V rámci řízení o svěřeni výchovy dítěte byla v naprosté menšině případů nařízena střídavá výchova. Dalšími zákonnými prostředky pro udržování pravidelného osobního kontaktu s oběma rodiči společně jsou společná nebo střídavá výchova, napomenutí rodiče, rozhodnutí o změně výchovného prostředí, pokud jeden rodič brání druhému ve styku. Společně s tímto problémem vyvstal další, a sice tzv. *syndrom zavrženého rodiče*, nejvíce v případech bránění styku jedním z rodičů a popuzování dítěte proti druhému rodiči. Východiskem pro tyto situace je pravděpodobně zřízení odborných zařízení sloužících jako preventivní nástroj. V oblasti trestně-právní úpravy postupně docházelo k lepšímu postavení dítěte v pozici oběti i pachatele. Dřívější nevyhovující stav, kdy nezletilí od 12 do 15 let věku nemohli být souzeni v trestním řízení, ale jen v řízení občansko-právním podle ustanovení o.s.ř. za podmínky dopuštění se trestného činu s možností výjimečného trestu, aniž by byla dítěti zaručena práva, která náleží obviněnému podle trestního řádu, byl napraven přijetím zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Přijetím tohoto zákona byl také napraven možný rozpor právní úpravy s čl. 40 Úmluvy. Hodnotící zprávy se každý rok věnují

147 Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/default.htm>.

problematice výkonu ústavní a ochranné výchovy, ve které došlo v posledních letech k několika legislativním změnám a kterou se zabývá kapitola 6.2. *Množství dětí umístovaných do náhradní rodinné péče* a 6.3. *Délka pobytu dětí v ústavech*. Jedním z kritizovaných bodů v této oblasti jsou případy dětí odebíraných z rodiny jen na základě špatné materiální situace rodiny, aniž by byla narušena samotná výchova dětí.¹⁴⁸ Tato praxe je v rozporu také s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva, což dokládá mimo jiné zmiňovaný rozsudek ESLP ve věci Walla a Wallová proti České republice.

Otázce implementace Úmluvy o právech dítěte se věnuje zpráva z roku 2005. Již v Závěrečných doporučeních Výboru OSN pro práva dítěte bylo ČR doporučeno, aby vytvořila či stanovila orgán plnící roli koordinátora pro implementaci Úmluvy. Na základě následné *Analýzy současného stavu institucionálního zajištění implementace Úmluvy o právech dítěte* byla zjištěna nevyhovující situace, kdy řešení daných problémů náleží hned několika resortům. Závěrem analýzy se stal požadavek, aby bylo koordinací politik v oblasti práva dítěte a rodiny pověřeno Ministerstvo práce a sociálních věcí. Roztříštěnost kompetencí náležejících Ministerstvu práce a sociálních věcí, Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstvu zdravotnictví způsobuje neefektivnost celého systému ochrany práv dítěte. Pracovní skupina vytvořená v listopadu 2009 při ministerstvu práce a sociálních věcí dostala za cíl posílení mezirezortní spolupráce.¹⁴⁹

Úroveň ochrany práv dítěte v České republice nedosahuje úrovně, která odpovídá vyspělým evropským státům. Tyto nedostatky jsou způsobeny zejména vysokým počtem dětí v ústavní péči společně s nedostatečnou nabídkou alternativních forem. Výbor Rady vlády ve zprávě z roku 2009 uvedl: „*Jednotlivé resorty svými aktivitami sice směřují k optimalizaci péče o ohrožené děti, avšak vycházejí přitom z odlišných priorit, metodik a legislativy, využívají odlišné personální a finanční zdroje. Dítě se tak ocitá v systému, který je v jednotlivých oblastech kvalitní, jako celek je ale nekoordinovaný a roztříštěný. Pro tuto roztříštěnost je Česká republika opakovaně kritizována odbornou i laickou veřejností.*“¹⁵⁰

Česká republika ratifikovala Úmluvu o právech dítěte již v roce 1990 a hodnocení realizace jejích jednotlivých ustanovení Českou republikou patří mezi činnosti Výboru pro práva dítěte OSN, který následně doporučí vhodná opatření k

148 Zprávy o stavu lidských práv v ČR v roce 1998 - 2010 Výboru Rady vlády pro lidská práva.

149 Zprávy o stavu lidských práv v ČR v roce 1998 - 2010 Výboru Rady vlády pro lidská práva.

150 Zpráva o stavu lidských práv v ČR v roce 2009 Výboru Rady vlády pro lidská práva.

nápravě. Úmluvu doplňuje jako první Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů (dále jen „první opční protokol“), který vstoupil pro ČR v platnost 12. 2. 2002.¹⁵¹ Druhý opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o prodeji dětí, dětské prostituci a dětské pornografii (dále jen „druhý opční protokol“) Českou republikou nebyl doposud ratifikován, a to proto, že v právním řádu ČR nebyla dostatečným způsobem upravena odpovědnost právnických osob.¹⁵² Tato skutečnost se však změnila přijetím zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, v platném znění, který nabyl účinnosti 1. 1. 2012, a proto již v současné době nic nebrání ratifikaci druhého opčního protokolu Českou republikou.¹⁵³ Poslední zprávou o plnění závazku plynoucích z Úmluvy byla *Třetí a čtvrtá periodická zpráva* s informací o plnění prvního opčního protokolu předložila Česká republika Výboru pro práva dítěte OSN v roce 2008. Její projednání proběhlo 31. 5. 2011 v Ženevě a Výbor pro práva dítěte OSN přijal na tomto zasedání závěrečná doporučení, jejichž adresátem je Česká republika.¹⁵⁴

Výbor pro práva dítěte OSN přezkoumává na základě čl. 44 Úmluvy o právech dítěte zprávy předložené smluvními státy a na základě nich podává státu hodnocení a doporučení. Posledními doporučeními jsou Závěrečná doporučení 2011, která upozorňují na aktuální problémy a potřeby České republiky pro vhodnou úpravu práv dítěte. Chtěla bych upozornit na důležité problémy, které jsou v Závěrečných doporučeních 2011 vystiženy, jsou jimi zejména nedostatečná aplikace a dovolávání se jednotlivých článků Úmluvy o právech dítěte českými soudy a správními orgány. To může mít za následek, že soudy a správní orgány aplikují pouze zákonnou úpravu, a neposkytují tak dítěti dostatečnou ochranu zaručenou v Úmluvě práv dítěte, kterou by se však soudy i správní orgány měly řídit.¹⁵⁵ K ochraně dětí v ČR nepřispívá ani skutečnost, že ve státním rozpočtu nejsou konkrétně a určitě vymezeny prostředky pro realizaci všech práv, které z Úmluvy o právech dítěte vyplývají.¹⁵⁶ V rámci přehlednosti hodnocení dalších problémů při uskutečňování dětských práv jsem zařadila několik

151 Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/umluva-o-pravech-ditete-42656/>.

152 Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/umluva-o-pravech-ditete-42656/>.

153 § 48 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, v platném znění.

154 Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/umluva-o-pravech-ditete-42656/>.

155 Závěrečná doporučení 2011, bod 10.

156 Závěrečná doporučení 2011, bod 18.

oblastí do následujících skupin.

5.1. Děti patřící k romské menšině

Problematika romské menšiny tvoří důležitý prvek vývoje ochrany lidských práv v České republice, romských dětí nevyjímaje. Romské děti mají stejná práva jako všechny děti a zároveň se na ně vztahuje ochrana lidských práv menšin. Pro Českou republiku se jedná o často předkládanou otázku a na danou problematiku v oblasti práv romských dětí upozornil také Výbor pro práva dítěte OSN ve svých Závěrečných doporučeních 2011. Zde Výbor pro práva dítěte OSN upozornil především na problémy týkající se neexistence vhodné metody pro identifikaci příslušnosti osob patřících k romské menšině. Cílem této metody by potom mělo být shromažďování dat, aby mohla být plně uskutečňována práva této menšiny prostřednictvím vhodně stanovených politik.¹⁵⁷ Česká republika se nachází v situaci, ve které si plně uvědomuje riziko a hrozbu diskriminace vůči romskému obyvatelstvu, a proto zahájila několik informačních kampaní a projektů, ve kterých informuje o zákazu diskriminace. Česká republika implementovala v souladu se směrnicí ES č. 2000/43/ES a 2000/78/ES antidiskriminační zákon a dále se zavázala plnit Štrasburskou deklaraci o Romech (2010) a Doporučení Výboru ministrů Rady Evropy platící na politiky pro Romy anebo kočovníky v Evropě.¹⁵⁸ V oblasti školství došlo k řadě změn, zejména školským zákonem byly formálně zrušeny tzv. zvláštní školy, které působily značně diskriminačně vůči romským dětem. Přesto však podle Výboru pro práva dítěte OSN v praxi dochází k segregaci dětí romského původu v rámci vzdělávání.¹⁵⁹

5.2. Množství dětí umístovaných do náhradní rodinné péče

Tento problém patří mezi nejvíce zdůrazňované, které jsou České republice vytýkané. Tato problematika se přímo dotýká čl. 8 Evropské úmluvy o lidských právech a základních svobodách (č. 209/1992 Sb.) a čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, kterými je všem lidem, tedy včetně dětí, zaručeno právo na soukromý a rodinný život. Tato lidská práva se Česká republika zavázala ochraňovat a zároveň do nich zasahovat jen na základě zákona a jen za výjimečné situace. Ratifikací Úmluvy o právech dítěte se Česká republika zavázala dodržovat její ustanovení, tedy i čl. 3, 9 odst. 1, 18, 19 a 27, kterými je zaručen zájem dítěte, omezení rodičovské zodpovědnosti

157 Závěrečná doporučení 2011, bod 20.

158 Závěrečná doporučení 2011, bod 30.

159 Závěrečná doporučení 2011, bod 61.

proti vůli rodičů soudním rozhodnutím, společná odpovědnost rodičů za výchovu a vývoj dítěte, přijetí opatření k ochraně dětí, právo dítěte na určitou úroveň života a další, České republice bylo Výborem pro práva dítěte v závěrečných doporučeních z roku 2003 doporučeno ustanovení nebo posílení systematizace alternativní péče v oblasti sociálního zabezpečení a přijetí *opatření k podpoře, zvýšení a posílení pěstounské péče, ústavu rodinného typu a dalších forem alternativní rodinné péče a odpovídajícím způsobem snížit ústavní výchovu jako formu alternativní péče, jakož i přijmout účinná opatření k posílení preventivních snah ke snížení výskytu dětí zbavených svého rodinného prostředí v důsledku sociálních problémů nebo jiných krizových situací a k zajištění toho, že umístění do ústavu je pouze na nejkratší možnou dobu.*¹⁶⁰ Tato doporučení byla zopakována také v závěrečných doporučeních 2011. Ústavní výchova je formou alternativní výchovy dítěte, která probíhá v nepřirozeném prostředí a které ani z daleka nepřipomíná prostředí rodiny.

Ve věci ústavní péče o děti je novým cílem dosáhnout, aby děti ve věku do tří let nebyly do péče institucí vůbec umisťovány. Vědeckými výzkumy bylo dokázáno, že takové umisťování dětí v tomto věku má negativní následky na jejich následný vývoj. V souvislosti s těmito poznatky byla přijata také Směrnice OSN o dětech v náhradní péči z roku 2009 doporučující výchovu nejmenších dětí v rodinném prostředí. V daném kontextu se Česká republika zúčastnila mezinárodní konference o právech dětí do tří let, která se uskutečnila 22. listopadu 2011 v ČR. Cílem této konference bylo zdůraznění neudržitelnosti systémů, jejichž základem je umisťování dětí ve věku do tří let do péče institucí, jelikož takové umístění odporuje současným mezinárodním standardům.¹⁶¹ Myšlenka transformace systému péče o ohrožené děti byla podpořena na základě této konference rovněž Ministerstvem práce a sociálních věcí, které si předsevzalo provedení potřebných legislativních kroků k 1. lednu 2014 stanovením, že již nebude možno do ústavní péče umisťovat děti do věku tří let.¹⁶²

Ze zprávy o stavu o lidských právech v roce 2010 vyplývá, že hlavní příčinou takového množství dětí umisťovaných do ústavů je nedostatečná prevence při pomoci rodinám s ohroženými dětmi.

160 Zpráva o vývoji práv dětí v ČR v letech 2003-2005, dostupné z: <http://www.llp.cz/cz/temata/prava-deti/deti-z-ustavu/publikace>.

161 Dostupné z: www.cijedite.cz.

162 Dostupné z: www.mpsv.cz/cs/11861.

5.3. Délka pobytu dětí v ústavech

Právo dětí na informace, které je zaručeno Úmluvou o právech dítěte, bývá také v České republice často porušováno v souvislosti s informováním dítěte ohledně délky jeho pobytu v ústavu. Délka pobytu by měla být vždy obsažena v soudním rozhodnutí o umístění dítěte do ústavu, jehož součástí by také měl být plán sanace rodiny nebo individuální pracovní plán s dítětem. Pouze takto odůvodněné soudní rozhodnutí může být pozitivní pro budoucí vývoj rodinného prostředí a v případě jeho neexistence by se umístění do ústavu stalo jen samoučelným východiskem.

Důsledkem dlouhodobého pobytu dětí v ústavních zařízeních jsou mnohdy citové a duševní deprivace dítěte a je nesporné, že čím delší je pobyt dítěte v ústavu, tím více je tento pobyt proti náležitému zájmu dítěte.¹⁶³

5.4. Nedostatky v činnosti OSPOD podle veřejného ochránce práv

Odborné hodnocení také poskytuje ombudsman, který díky své činnosti může dobře pozorovat nedostatky přímo v praxi. Jedním z takových komplexních hodnocení je *Sborník stanovisek veřejného ochránce práv: Rodina a dítě z roku 2007*, ve kterém ochránce vymezuje také hlavní nedostatky v činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dítěte v souvislosti s obecnými poznatky z činnosti ochránce při šetření podnětů, za které ochránce považuje v souvislosti s ústavní ochranou např. nedostatečné působení na dítě a rodiče, včetně poradenské činnosti vyplývající ze zákona o sociálně-právní ochraně dětí, nedostatečné působení na rodiče, aby plnili svou rodičovskou zodpovědnost, nedostatečné poskytování informování o právech a povinnostech nejen dítěte, ale i rodičů, nedostatečné jednání o možných následcích jednání rodičů, zejména pokud jeden rodič brání druhému být v kontaktu s dítětem, nedostatečné podchycení situace v problematických rodinách v časném stadiu a neexistence následné sociální práce a další.¹⁶⁴

5.5. Oblast výkonu soudního rozhodnutí

Podstatnou oblastí, ve které je nutné dodržování dětských práv je oblast výkonu soudního rozhodnutí, zejména v případě předběžného opatření, které patří mezi časté úkony. I přesto, že jsou pro Českou republiku a tedy všechny její orgány závazné mezinárodní úmluvy zakotvující práva dítěte, patří výkon rozhodnutí mezi ty, které

163 Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/zmocnenec-vlady-pro-lidska-prava/aktuality/k-porusovani-prav-deti-pri-jejich-odebirani-z-rodinneho-prostredi-73024/>.

164 Sborník stanovisek veřejného ochránce práv : *Rodina a dítě z roku 2007*.

zcela odporují dětským právům. Jejich častým následkem bývá trauma dítěte i celé rodiny, přičemž dítě není zdaleka či vůbec dostatečně informováno a není brán v potaz názor dítěte. Tato oblast patří mezi ty, kde by se měla plně přenášet práva dítěte upravená v Listině a mezinárodních smlouvách, jejichž smluvní stranou je i ČR, do praxe správních orgánů, ale bohužel se to velmi často neděje adekvátním způsobem. Dle občanského soudního řádu nabývá dítě způsobilost k právním úkonům postupně s ohledem na jeho rozumovou a volní vyspělost odpovídající věku. Posouzení způsobilosti k právním úkonům a procesní způsobilosti záleží na uvážení soudu, avšak právo na informace v případech odebrání dítěte z jeho rodinného prostředí by mělo být zachováno i pro děti v předškolním věku. V praxi však často nemohou využít svého práva na projevení vlastního názoru ani děti ve věku deseti nebo dvanácti let, což by nemělo být vůbec akceptovatelné.¹⁶⁵

Také Výbor pro práva dítěte OSN vyjádřil své znepokojení nad skutečností, že zdaleka všechna soudní či správní řízení, včetně řízení o přiznání mezinárodní ochrany, neumožňují, aby mohlo být dítě přímo vyslechnuto a aby mohlo vyjádřit svůj názor. V praxi je zvykem pouze vyjádření názoru dítěte prostřednictvím jeho právních zástupců nebo opatrovníka, které často není dostatečné. Obzvláště nedůsledné je nerespektování názoru dítěte v rámci řízení o svěření dítěte do péče či odebrání dítěte z jeho rodinného prostředí. S činností soudů a správních orgánů souvisí i princip nejlepšího zájmu dítěte, u něhož považuje Výbor pro práva dítěte OSN za alarmující, že dosud nebyl tento princip zapracován do většiny právních předpisů, které se týkají ochrany či problematiky dětí.¹⁶⁶

5.6. Vývoj ochrany práv dítěte v České republice

Vývoj v posledních letech je podrobně a pravidelně hodnocena Radou vlády České republiky pro lidská práva ve zprávách o stavu lidských práv v České republice, kdy první hodnotí stav v roce 1998 a poslední prozatím stav v roce 2010. Za přelomovou právní úpravu je považováno přijetí zákona o sociálně-právní ochraně dětí s účinností od 1. 4. 2000, který zdůrazňuje mnoho práv dítěte zaručovaných v mezinárodních smlouvách, jimiž je ČR vázána.

Roztříštěnost jednotlivých resortů by měla být napravena iniciováním Ministerstva práce a sociálních věcí, aby byly podnikány aktivity směřující k

165 Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/zmocnenec-vlady-pro-lidska-prava/aktuality/k-porusovani-prav-deti-pri-jejich-odebirani-z-rodinneho-prostredi-73024/>.

166 Závěrečná doporučení 2011, bod 32 – 35.

optimalizaci péče o ohrožené děti. Priority pro tyto aktivity byly stanoveny v *Národním akčním plánu k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009-2011*. Od roku 2010 byl zahájen projekt *Systém včasné intervence zaměřený na rizikové a ohrožené děti*, který nyní vede Ministerstvo práce a sociálních věcí a k jehož plnému spuštění by mělo dojít v letech 2013 - 2022.

V lednu 2012 schválila vláda České republiky Národní strategii ochrany práv dětí „Právo na dětství“, která si za hlavní cíle klade odstranění co nejvíce možných nedostatků, které jí byly vytykány mezinárodními organizacemi, zejména Výborem pro práva dítěte OSN. Mezi hlavní 4 priority v nové strategii se řadí větší účast dítěte na rozhodovacích procesech, odstranění veškeré formy diskriminace a nerovného přístupu k dětem, zachování a podpora práva na rodinnou péči a zajištění kvalitního života pro děti i jejich rodiny. Nově nastolený systém ochrany dětí by měl fungovat zejména na základě následujících obecně vymezených principů:

- ♣ *„Je plně zaměřen na dítě.*
- ♣ *Respektuje potřeby a vývoj dítěte.*
- ♣ *Sleduje dlouhodobý zájem dítěte, podporuje jeho jedinečnost a vývoj.*
- ♣ *Umožňuje rovné příležitosti pro všechny děti bez ohledu na jejich pohlaví, schopnosti, rasu, etnikum, zdravotní postižení, okolnosti nebo věk.*
- ♣ *Zahrnuje do řešení situace děti a rodiny i celé jejich sociální okolí.*
- ♣ *Staví na silných stránkách dětí a rodin a identifikuje problémová místa.*
- ♣ *Funguje integrovaně a ve spolupráci všech zúčastněných subjektů.*
- ♣ *Je trvalým a interaktivním procesem.*
- ♣ *Poskytuje a reviduje opatření a poskytované služby.*
- ♣ *Je založen na objektivně zjištěných skutečnostech a důkazech.*“¹⁶⁷

167 Dostupné z: www.mpsv.cz/cs/111901.

6. Srovnání ochrany práv dítěte v ČR s mezinárodní úpravou

Mezinárodní standardy práv dítěte jsou na vysoké úrovni a především díky vývoji této kategorie práv v 2. polovině 20. století a v posledních letech mají děti zaručena práva ze všech oblastí života a jako speciální skupina jsou děti nadstandardně chráněny. Česká republika se k ochraně práv dítěte přihlásila nejen jako smluvní strana Úmluvy o právech dítěte, ale také jako členská země Rady Evropy a následně Evropské unie. Z předchozích kapitol vyplývá, že dětem je mezinárodním právem veřejným i soukromým zaručen bohatý katalog práv a ochrana práv dítěte patří mezi priority subjektů mezinárodního práva. V mezinárodní úpravě je znatelná pozornost k rozvojovým zemím a k zemím zasaženým válečným konfliktem, ve kterých je ochrana práv dítěte nedostatečná a které nevyhovují ve srovnání s mezinárodními standardy. Minimálním standardem by měla být všechna práva zaručena Úmluvou o právech dítěte, přičemž všechny úpravy, které ji rozvádějí a dále katalog práv rozšiřují, jsou vítány.

Přestože osobně považuji činnost Výboru pro práva dítěte OSN (dále jen „Výbor“) za velice prospěšnou vzhledem k hlubokým analýzám aktuálního stavu, podpory a začlenění standardů práv dítěte do národní legislativy včetně aplikovatelné praxe, dochází někdy v oblasti kontroly k určitým nedorozuměním, které mohou mít zcela matoucí výsledný efekt, a nedá se hovořit o tom, že by veškerá doporučení Výboru byla a priori správná a vhodná. Příkladem pro toto stanovisko, které zaujímám, je situace vzniklá v rámci České republiky a „babyboxů“. *Babyboxy* jsou zařízení sloužící k anonymnímu odložení novorozence. Dle Výboru rozporoval princip *babyboxů* ustanovením Úmluvy o právech dítěte, zejména v ustanoveních zaručujících právo dítěte znát své rodiče apod. Proto Výbor na své konferenci v červnu 2011 doporučil, aby Česká republika *babyboxy* zrušila.¹⁶⁸ Ke zrušení *babyboxů* Výbor vyzval ČR ve svých Závěrečných doporučeních pro Českou republiku Výboru pro práva dítěte OSN z 4. 8. 2011 (dále jen „Závěrečná doporučení 2011“), ve kterých „*Výbor důrazně vyzývá účastnický stát, aby co nejdříve přijal veškerá opatření nezbytná pro ukončení programu „Babybox“ a urychleně posílil a podpořil alternativy s přihlédnutím k povinnosti zcela dodržovat veškerá ustanovení Úmluvy.*“¹⁶⁹ Na základě této výzvy se sešla komise expertů složená ze zástupců ministerstev, lékařů, opatrovnických soudů a

168 Dostupné z: www.lidovky.cz/zruste-babyboxy-vzkazalo-cesku-osn-dbf/

169 OSN CRC/C/CZE/CO/3-4 Přezkoumávání zpráv předložených Státy v souladu s čl. 44 Úmluvy, Závěrečná doporučení: Česká republika.

poslanců, s výsledkem doporučení, aby se *babyboxy* nerušily. Z aktualit zmocněnkyně vlády pro lidská práva Moniky Šimůnkové vyplývá, že na praxi *babyboxů* není třeba nic měnit i přes výtky Výboru a jedinou eventuální změnou by mohlo být přidání tištěných informací na *babyboxech*.¹⁷⁰ Podle mého názoru Výbor v daném případě zcela neprozkoumal smysl a fungování celého systému, zaměřil se jen na faktické informace ohledně čísel dětí v ústavní výchově v ČR a vůbec se nezabýval myšlenkou záchranu mnoha dětských životů díky existenci *babyboxů*.

Jako další příklad shora uvedeného uvádím doporučení Výboru pro práva dítěte týkající se tělesných trestů. V závěrečných doporučeních 2011 vyjadřuje Výbor pro práva dítěte znepokojení, že přestože jsou tělesné tresty zakázány veřejným institucím v oblasti péče, neexistují právní předpisy s explicitním zákazem tělesných trestů dětí ve všech prostředích, včetně rodiny. Za znepokojující dále uvádí, že většina občanů ČR vyjádřila souhlas s tělesnými tresty při výchově dítěte, což vyplývá z provedených průzkumů.¹⁷¹ Podle mého názoru přesahuje toto doporučení kompetence Výboru pro práva dítěte, když vyžaduje nejen zásah do právní úpravy České republiky, ale také přímý zásah do výchovy dítěte rodinami. Domnívám se, že každá rodina má právo určit si způsob výchovy a také systém přiměřeného potrestání dítěte, které vede k jeho řádné výchově. Myslím si, že v daném případě se Výboru pro práva dítěte překrývají pojmy mezi týráním dítěte a používáním tělesných trestů v rámci výchovy. Dle mého názoru by explicitní zásah tělesných trestů v právních předpisech ČR mohl vést k absurdní situaci, kdy by mohl být rodič stíhán za to, že dítěti udělil výchovný pohlavek. Domnívám se také, že výchovné tělesné tresty jsou součástí národního povědomí, které je předáváno po generace a sžití se se zákazem tělesných trestů by mohlo být obecně velice náročné a neúčelné.

Ze shora uvedených příkladů je patrné, že Výbor pro práva OSN důkladným způsobem srovnává aktuální stav ochrany práva dítěte v České republice s mezinárodními standardy práv dítěte, které jsou dětem zaručeny mezinárodními smlouvami, konkrétně Úmluvy o právech dítěte a jejích opčních protokolů. V tomto ohledu by však podle mého názoru mělo dojít k větší a užší spolupráci mezi českými orgány a Výborem pro práva dítěte OSN, aby bylo srovnání objektivní a nedocházelo k více či méně bezdůvodným doporučením ze strany Výboru, jak je shora uvedeno.

170 Dostupné z: www.vlada.cz/cz/zmocnenec-vlady-pro-lidska-prava/aktuality/.

171 OSN CRC/C/CZE/CO/3-4 Přezkoumávání zpráv předložených Státy v souladu s čl. 44 Úmluvy, Závěrečná doporučení: Česká republika, bod 39.

Mezinárodní úprava předpokládá, že všechny členské země mezinárodních smluv zavazujících k ochraně práv dětí, zejména Úmluvy, budou zaručovat minimální standardy práv v mezinárodních smlouvách zakotvených. Skutečná ekonomická, sociální i kulturní situace ve smluvních státech je přesto často rozdílná a není výjimkou, že členské státy nezaručují zdaleka všechna práva či mají v zaručování mnohé nedostatky. Mezi takové státy patří i Česká republika, která se svou činností snaží přiblížit mezinárodním standardům, avšak z hodnocení z posledních let vyplývá, že prodělala několik let určité stagnace úpravy a zlepšování ochrany práv dítěte.

Nyní bych se chtěla věnovat otázce práva dítěte znát své rodiče, které je zaručeno článkem 7 Úmluvy. Česká republika v tomto případě přijala Úmluvu s výhradami a ze strany Výboru pro práva dítěte OSN byla kvůli této výhradě mnohokrát kritizována a bylo jí doporučeno, aby od výhrady upustila. V tomto případě je srovnání ochrany práv dítěte Českou republikou a mezinárodní úpravou velice zajímavé, jelikož se jedná o dvě odlišná stanoviska. Zatímco mezinárodní úprava preferuje uznávání biologických svazků, Česká republika zaujímá stanovisko, že rodičem je především ten, kdo dítě vychoval a poskytl mu plnou péči. Zejména v případě adopce je význam této problematiky nejvíce znatelný.

Děti v České republice mají zaručen velice důkladný a rozsáhlý katalog práv, které jim náleží, především díky ratifikaci Úmluvy o právech dítěte a dalších mezinárodních smluv zavazujících k ochraně práv dítěte, kterými je ČR vázána. Přesto však z předchozích kapitol, např. *Délka pobytu dětí v ústavech* a *Oblast výkonu soudního rozhodnutí*, vyplývá, že tyto mezinárodní smlouvy a práva jimi zaručená mnohdy nejsou soudy a jinými správními orgány dostatečně dodržovány. Mezi nejčastější problémy patří nedostatečné respektování práva dítěte na informace a vyjádření vlastního názoru a stále panuje nedostatečné povědomí, jak dodržovat a hájit zájem dítěte.

Přestože pro Českou republiku nabyla Úmluva o právech dítěte účinnosti již od 6. února 1991, není její implementace do právního řádu ČR dokonalá a rovněž neexistuje kompetentní orgán, do jehož pravomoci by otázka míry implementace Úmluvy spadala. K pokroku došlo především v trestně-právní oblasti, kde trestní zákoník, zákon o soudnictví ve věcech mládeže a trestní řád korespondují s mezinárodní úpravou, především s mezinárodními úmluvami. Problémy prosazování práv zaručených Úmluvou, která vytváří minimální standardy práv dítěte, se vyskytují zejména v civilním soudnictví, kde často nedochází k upřednostňování nejlepšího zájmu

dítěte, práva na informace či práva na pravidelný styk s oběma rodiči a následně také při výkonu rozhodnutí. Mezi dlouhodobý problém patří také případy tzv. exekucí na dětech, ve kterých není brán v potaz důraz na nejlepší zájem dítěte zaručen čl. 3 Úmluvy. Tyto výkony mají navíc negativní vliv pro následný vývoj a život dítěte.

Mezinárodní úprava poskytuje katalog práv dítěti zaručených zejména prostřednictvím mezinárodních smluv. Všechny smluvní státy, které k mezinárodním smlouvám upravujících práva dítěte přistoupily, jsou jejich ustanoveními vázány a zavázaly se též jejich dodržování a prosazování. Česká republika se jako smluvní strana mnoha mezinárodních smluv i jako členská země Evropské unie zavázala k ochraně a prosazování práv dítěte. Mnohdy však v praxi naráží na administrativní pochybení, nedostatečné zasvěcení soudců a orgánů sociálně-právní ochrany dětí v dané tématice či nejednotnost koordinace vládní úpravy.

7. Doporučení pro budoucí vývoj ochrany práv dítěte v ČR

Prvním z mých doporučení pro budoucí vývoj ochrany práv dítěte v České republice je zavedení institutu Ochránce práv pro děti. I přesto, že se domnívám, že s tímto institutem může být spojeno mnoho komplikací, jakým by například mohla být příliš velká míra administrativy, a pravděpodobně by docházelo k překrývání pravomocí současných orgánů státní správy. Důležitou otázkou, je dle mého názoru, kdo by měl být do této funkce ustanoven. Konkrétně mám na mysli, jaké by měly být požadavky pro budoucího Ochránce práv pro děti. Osobně se domnívám, že Ochránce práv pro děti by měl mít znalosti a zkušenosti z právního odvětví. Ke zvážení je také možnost, že by se jednalo o osobu se vzděláním z odvětví psychologie, se zkušenostmi v oblasti dětské psychologie a problematiky rodiny, které by bylo velkým přínosem při komunikaci přímo s dětmi. Tento institut si představuji jako možný prostředek, na který se dítě bude moci v případě potřeby přímo obrátit, a proto by mělo mít k takové osobě důvěru. Pokud se však zaměřím pouze na zřízení této instituce jako takové, jedná se podle mého názoru o potřebný orgán, který by svou činností mohl řádně dohlížet na implementaci Úmluvy o právech dítěte v ČR i ochranu práv dítěte v praxi. O zřízení tohoto orgánu probíhaly v roce 2009 diskuze na úrovni ministerstev a poradních orgánů vlády, ale z důvodu nedosažení shodného názoru na zřízení tohoto institutu, nebylo ve věci pokročeno.

Jako druhé doporučení navrhuji ustanovení advokáta v soudním řízení jako kolizního opatrovníka. Zejména v trestním řízení, kde dochází k situaci, že pachatel je zastoupen advokátem, zatímco dítě v pozici oběti násilí je zpravidla zastupováno zákonným zástupcem nebo orgánem sociálně-právní ochrany, tedy je zastupováno zástupcem bez advokátní praxe. Podle mého názoru by zastoupení dítěte advokátem prospělo v řízení trestním i civilním, jelikož by mohl advokát dítěte jednat v jeho zájmu a zároveň by byl v lepší pozici pro zastupování v kvalifikovaných právních otázkách, pro které má např. orgán sociálně-právní ochrany kvalifikaci nedostatečnou. Potřebu kolizního opatrovníka s právnickým vzděláním podpořil vypracováním několika návrhů legislativních opatření i Výbor Rady vlády pro lidská práva, kterými doporučil přijetí právní úpravy zakotvující, že by měl dítě v řízení o nařízení nebo prodloužení ústavní výchovy zastupovat právě kolizní opatrovník z řad advokátů.

Dalším z mých doporučení je větší důraz na zájem dítěte v rámci opatrovnických řízení a řízení o stanovení péče o dítě. Odmítám aktivní účast dítěte během jednání,

kteřá podle mého názoru může mít negativní vliv na dítě. Podle mého názoru je v českém soudnictví kladen stále nedostatečný důraz na názor dítěte v konkrétní věci. Soud by měl dbát na důkladné zjištění názoru dítěte, který by měl být ideálně zjištěn prostřednictvím dětského psychologa v dítěti příjemném prostředí bez vlivu kteréhokoliv z rodičů.

Další doporučení pro oblast ochrany dětských práv v České republice je kompletní začlenění mezinárodních smluv, zejména Úmluvy o právech dítěte, do právního řádu ČR. Vytvoření jednotného systému ochrany dětských práv, který bude plně korespondovat s mezinárodní a evropskou úpravou, bude mít za následek snazší pochopení nejen veřejností, ale zejména přímou a jasně viditelnou zákonnou úpravu, kterou se budou muset řídit soudy i orgány sociálně-právní ochrany práv dítěte. V praxi by díky tomu již nemělo docházet k tomu, že např. nebude vyslechnut názor dítěte, nebudou mu poskytnuty řádné informace či nebude jednáno v souladu s nejvyšším zájmem dítěte, který by měl být pro činnost těchto orgánů prioritou.

Na základě zpráv o stavu lidských práv v ČR v letech 1998 až 2010 Výboru Rady vlády pro lidská práva, doporučuji *de lege ferenda* změnu kompetenčního zákona způsobem, aby veškeré činnosti, které se týkají *koordinace ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy v oblasti práv dětí*, byly převedeny na ministerstvo práce a sociálních věcí.

Hlavním doporučením *de lege ferenda* je změna Listiny základních práv a svobod, kde bych jednoznačně přijala ustanovení ústavně zakotvující pojem zájem dítěte plynoucí z čl. 3 Úmluvy o právech dítěte. Zájem dítěte je v právním řádu ČR zakotven v § 31 odst. 2 zákona o rodině, který stanovuje, že při výkonu rodičovské zodpovědnosti *jsou rodiče povinni důsledně chránit zájmy dítěte, řídit jeho jednání a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje*. Dle Úmluvy o právech dítěte musí být zájem dítěte předním hlediskem při jakékoli činnosti související s dětmi, ať už uskutečňované veřejnými či soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonnými orgány. Podle mého názoru je úprava v zákoně nedostatečná.

Dalším z možných doporučení *de lege ferenda* je přijetí doplňujícího ustanovení do Listiny základních práv a svobod týkajícího se práva dítěte na názor.

Na základě shora uvedených doporučení *de lege ferenda* bych proto doplnila čl. 32 Listiny následujícím způsobem:

„1) Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena.

- 2) *Ženě v těhotenství je zaručena zvláštní péče, ochrana v pracovních vztazích a odpovídající zdravotní podmínky.*
- 3) *Děti narozené v manželství i mimo ně mají stejná práva.*
- 4) *Péče o děti a jejich výchova je právem rodičů; děti mají právo na rodičovskou výchovu a péči. Práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen rozhodnutím soudu na základě zákona.*
- 5) *Rodiče, kteří pečují o děti, mají právo na pomoc státu.*¹⁷²
- 6) *Při jakékoliv činnosti týkající se dětí, která je uskutečňována soudy, správními či zákonodárnými orgány, veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, musí být předním hlediskem nejlepší zájem dítěte.*¹⁷³
- 7) *Dítě, které je schopno formulovat své vlastní názory, má právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se ho dotýkají. Názorům dítěte se musí věnovat náležitá pozornost také v rámci soudního nebo správního řízení, která bude odpovídat jeho věku a úrovni.*¹⁷⁴
- 8) *„Podrobnosti stanoví zákon.“*¹⁷⁵

Domnívám se, že ústavním zakotvením právě těchto práv dítěte, by se zvýšilo povědomí o právech dítěte plynoucích z mezinárodních smluv, jimiž je Česká republika vázána, a to nejen v celkovém pojetí, ale také by tato úprava mohla přispět ke kladení většího důrazu soudními a správními orgány na tyto ústavní principy. Důsledkem přijetí této změny čl. 32 Listiny základních práv a svobod by mohlo být zachovávání všech práv dítěte, která mu náleží, také při aplikační praxi a jejich důsledné dodržování a ochrana všemi státními orgány.

172 čl. 32 Listiny základních práv a svobod.

173 Tato formulace vychází z ustanovení čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.

174 Tato formulace vychází z ustanovení čl. 12 Úmluvy o právech dítěte.

175 čl. 32 Listiny základních práv a svobod.

ZÁVĚR

Česká republika je demokratickým právním státem, který je založen na úctě k základním právům a svobodám, a to včetně úcty k právům dítěte a jejich ochraně. Základní ústavní ochranu práv dítěte zaručuje v České republice Listina základních práv a svobod, jejíž jednotlivá ustanovení týkající se této oblasti jsou prováděna zákony, k čemuž sama Listina vybízí. Česká republika jako subjekt mezinárodního práva přistoupila jako smluvní strana k mnoha smlouvám věnujícím se právům dítěte, z nichž je možno za přelomovou považovat Úmluvu o právech dítěte. Vstupem České republiky do EU se stala práva dítěte, jejich ochrana a zohledňování v rámci celé politiky prioritou, jelikož se jedná o prioritu uznávanou Evropskou unií.

Česká republika uznává mezinárodní standardy dětských práv a tato práva dítěte se rovněž jako smluvní strana Úmluvy, Evropské úmluvy a dalších zaručuje chránit. Sama Česká republika disponuje kontrolními mechanismy, zejména v podobě obecných soudů a Ústavního soudu, které na ústavní ochranu v našem státě dohlíží. Jako smluvní strana Evropské úmluvy přistoupila ČR také na pravomoc Evropského soudu pro lidská práva, který tvoří zásadní kontrolní systém jak v rámci Rady Evropy, tak i v rámci EU. Na mezinárodní úrovni je ČR kontrolována zejména Výborem pro práva dítěte OSN, který byl vytvořen na základě Úmluvy a vznikl pro její kontrolu stavu dodržování smluvními státy.

Mezinárodní standardy ochrany práv dítěte se pozvolna vyvíjely již v 1. polovině 20. století. Nejvýznamnějším mezníkem se stala již zmíněná Úmluva o právech dítěte přijatá v roce 1989 Valným shromážděním OSN, která jako jediná zaručila ucelený katalog dětských práv, který vytváří minimální standardy práv náležejících dítěti. V průběhu 20. století se změnil pohled na dítě z „pouhého“ objektu na subjekt práv. Stejně jako mezinárodní úprava, se také Evropská unie, zejména v posledních letech, začala zabývat prioritou ochrany práv dítěte, a na základě toho přijímá EU mnoho opatření, aby mezinárodní standardy jako celek dodržovala. Aktuální otázkou je problematika ochrany práv dětí v zemích rozvojových či v zemích zasažených válečným konfliktem, ve kterých nejsou práva dětí vůbec či dostatečně zaručována. Smluvní strany Úmluvy se svou činností, zejména politickou, snaží přimět k ratifikaci Úmluvy státy, které tak dosud neučinily, aby byly mezinárodní standardy práv dítěte zaručeny „po celém světě“.

Tato diplomová práce se důkladně věnuje ústavní ochraně práv dítěte, do které

se řadí kromě práv zakotvených Listinou činnost Ústavního soudu ČR, činnost Veřejného ochránce práv, tak i zákonná úprava ústavní ochrany provádějící. V diplomové práci jsou srovnávány zákony s ústavní ochranou a jaký vliv měla právě ústavní ochrana na znění některých ustanovení jednotlivých zákonů. Dále jsou srovnávány právní úpravy s faktickým stavem, zejména pak právní úpravy mezinárodní a evropské ve srovnání se stavem v České republice. V souvislosti se vstupem ČR do EU jsou vymezeny také hlavní směry ochrany práv dítěte Evropskou unií. Mezinárodní standardy jsou zakotveny zejména mezinárodními smlouvami věnujícími se ochraně a zakotvení práv dítěte, z nichž nejpodstatnější jsou v diplomové práci uváděny, a dále činností mezinárodních organizací. Diplomová práce se kromě vymezení právní úpravy ČR, EU a mezinárodních standardů věnuje také kontrolním mechanismům v oblasti práv dítěte, hodnocení stavu v ČR, srovnání ochrany práv dítěte v ČR s mezinárodní úpravou a doporučení pro budoucí vývoj právní úpravy.

Hlavní přínos této diplomové práce by měl podle mého názoru spočívat v tom, že se věnuje aktuálnímu stavu české, evropské i mezinárodní úpravy v oblasti ochrany práv dítěte. Jelikož jsem měla možnost pracovat s hodnotícími zprávami z posledních let a podobnými zdroji v oblasti stavu české ochrany dětských práv i stavu ochrany dětských práv v Evropské unii, mohla jsem ve své práci upozornit na současné a stále aktuální problémy právní úpravy i praktické činnosti v České republice. Snažila jsem se zachytit ústavní ochranu práv dítěte ČR spolu se skutečným stavem v ČR, a to v souvislosti s úpravou mezinárodní, která je dle mého názoru právně „dokonalá“, jelikož poskytuje velice podrobný katalog práv dítěte prostřednictvím mnoha mezinárodních smluv, z nichž mezi nejvýznamnější stále patří Úmluva o právech dítěte.

RESUMÉ

The Czech Republic is a democratic legal state which is established on the esteem for the basic rights and freedoms including the children's rights and their protection. The fundamental constitutional protection of children's rights in the Czech Republic is guaranteed by the Charter of Fundamental Rights and Basic Freedoms whose individual regulations regarding this area are executed by laws which the Charter exhorts. The Czech Republic as a subject of an international law has acceded many treaties concerning the children's rights. Among them The Convention on the Rights of the Child is considered to be crucial. As a member state of the European Union the Czech Republic is aware of the priorities which represent the children's rights, their protection and their position within the whole policy.

The Czech Republic recognises international standards of children's rights and guarantees that it will protect these rights acting as the contracting party in the Convention, in the European Convention and further more. The Czech Republic has control mechanisms available; above all there are common law courts and the Constitutional court which control the constitutional protection in our country. As a contracting party in the European Convention the Czech Republic has acceded to powers of the European Court of Human Rights which forms a substantial control system within the Council of Europe and the EU. The Czech Republic is controlled particularly by the United Nations Committee on the Rights of the Child at the international level. This Committee was created on the basis of the Convention in order to control if it is respected by contracting states.

The international standards of children's rights protection started to gradually develop in the first half of the 20th century. The most significant milestone was the above mentioned Convention on the Rights of the Child which was signed in 1989 by the United Nations General Assembly. This only organisation ensured a whole catalogue of children's rights which collects the minimal standards of rights belonging to the child. The point of view on the child changed in the course of the 20th century from "just" an object to a subject of rights. The European Union as well as the international regulations have recently started to consider the priority of children's rights protection. On the basis of this the EU accepts many measures in order to observe the international standards as a whole. A current question is the issue of children's rights protection in the developing countries or in countries affected by war where children's rights are not

or insufficiently guaranteed. The contracting parties in the Convention try to decide other countries to sign the Convention primarily by their political activities. Their aim is to guarantee the children's rights standards "all over the world".

This diploma thesis engages closely in the constitutional protection of children's rights where belong besides rights given by the Convention, activity of the Constitutional Court of the Czech Republic, activity of the Ombudsman as well as legal regulations which conduct the constitutional protection. In the diploma thesis, there are compared laws with the constitutional protection and the impact of constitutional protection on the wording of some regulations for the single laws. Next there is a comparison between the legal regulations and the real condition, particularly between the international legal regulations, European legal regulations and the situation in the Czech Republic. There are defined the main directions of children's rights protection by the EU. The international standards are confirmed mainly by international treaties which deal with children's right protection and their confirmation and by the activities of international organisations. The most important of them are presented in the diploma thesis. The diploma thesis deals as well with control mechanisms in the area of children's rights, evaluation of the situation in the Czech Republic, comparison of children's rights protection in the Czech Republic and the international regulations. There are given recommendations for a future development of legal regulations.

The main contribution of this diploma thesis is in my opinion dealing with the current situation of the Czech, European and international regulations in the area of children's rights protection. I have been working with evaluating reports from the recent years and with similar resources from the area of the Czech as well as with the situation of the European children's rights protection. Therefore the diploma thesis represents a complex of current issues addressing the legal regulations and practical activities in the Czech Republic too. I tried to express the constitutional protection of children's rights in the Czech Republic and the real situation there in relation to international arrangement which is in my opinion "ideal" because it offers a very detailed catalogue of children's rights through many international treaties where the significant one is the Convention on the Rights of the Child.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

A) Monografie a články

- ŠTURMA, Pavel. Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv. 2. dopl. vyd. Praha: C.H. Beck, 2003. ix, 150 s. Beckova skripta. ISBN 80-7179-398-1.
- KLÍMA, Karel. Ústavní právo. 4., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. 786 s. Právnické učebnice. ISBN 978-80-7380-261-5.
- SUDRE, Frédéric. Mezinárodní a evropské právo lidských práv. 1.vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1997. 364 s. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně; 160. ISBN 80-210-1485-7.
- KLÍMA, Karel a kol. Komentář k Ústavě a Listině. 2., rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 2 sv. ISBN 978-80-7380-140-3.
- OUTLÁ, Veronika a kol. Právo Evropské unie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 387 s. Právnické učebnice. ISBN 978-80-7380-084-0.
- PAVLÍČEK, Václav et al. Ústava a ústavní řád České republiky. II, Práva a svobody - komentář. 2.dopl.a podstatně rozš.vyd. Praha: Linde, 1999. 975^s. ISBN 80-7201-170-7.
- Svoboda, P. Úvod do evropského práva. 2. podstatně přepracované vyd. Praha: C. H. Beck, 2007. ISBN 978-80-7179-621-3.
- BĚLINA, Miroslav a kol. Zákoník práce: komentář. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 2008. xxi, 1063 s. Beckova edice Komentované zákony. ISBN 978-80-7179-607-7.
- WINTEROVÁ, A. a kol. Civilní právo procesní. 6. aktualizované vydání, doplněné o předpisy evropského práva. Praha: Linde Praha a.s., 2011. 711 s. ISBN 978-80-7201-842-0.
- GERLOCH, A.; WINTR, J. Lisabonská smlouva a ústavní pořádek ČR. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 378 s. ISBN 978-80-7380-192-2.
- HÝBNEROVÁ, S. Evropská ochrana lidských práv v dokumentech. UK v Praze – Nakladatelství Karolinum, Praha, 2002, ISBN 80-246-0498-1.
- DAVID, Roman a HRBKOVÁ, Drahomíra. Práva dítěte: Úmluva o právech dítěte a její charakteristika. Mezinárodní ochrana práv dítěte a některé další dokumenty. Rodina a základy rodinného práva. 1.^vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999. 175^s. ISBN 80-7182-076-8. GERLOCH, A. Teorie práva. Plzeň : Aleš Čeněk, 2004, ISBN 80-86473-85-6.
- ONDŘEJ, Jan. Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní. 2., rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 503 s. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-032-1.
- Odbor prevence kriminality MV ČR, Práva dítěte v dokumentech. Praha, 1998, ISBN 80-8521-56-7.
- HÝBNEROVÁ, Stanislava. Evropská ochrana lidských práv v dokumentech. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2002. 346 s. Učební texty Univerzity Karlovy. ISBN 80-246-0498-1.

- Vybrané mezinárodní dokumenty v péči o rodinu a děti / uspořádaly V. Novotná a J. Šťastná. 1. vyd. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2000. 239 s. ISBN 80-85529-85-8.
- TOMEŠ, I., KOLDINSKÁ, K. Sociální právo Evropské unie. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003, 284 s. ISBN 80-7179-831-2.
- POSPÍŠIL, Boleslav, ed. a VRCHA, Pavel, ed. Judikatura Ústavního soudu České republiky týkající se Ústavy ČR a Listiny základních práv a svobod. Praha: Linde, 1998. 238 s. ISBN 80-7201-092-1.
- GERLOCH, Aleš, HŘEBEJK, Jiří a ZOUBEK, Vladimír. Ústavní systém České republiky: základy českého ústavního práva. 4. aktualiz. vyd. Praha: Prospektrum, 2002. 564 s. ISBN 80-7175-077-8.
- SVOBODA, Pavel. Úvod do evropského práva. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2004. xix, 236 s. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 80-7179-857-6.
- ŠIŠKOVÁ, Naděžda. Evropská unijní ochrana lidských práv: Charta a další instrumenty ochrany lidských práv v EU. 1. vyd. Praha: Linde, 2001. 217 s. ISBN 80-7201-278-9.
- BŮŽEK, Antonín a MICHALÍK, Jan. Informatorium (nejen) o právech dítěte se zřetelem k otázkám výchovy a vzdělávání. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého, 1999. 170 s. ISBN 80-244-0054-5.
- FLEGL, Vladimír, ed. Významné mezinárodní dokumenty k ochraně lidských práv. 1. vyd. Praha: C.H. Beck, 1998. XII, 325 s. Beckova skripta. ISBN 80-7179-204-7.
- HOLUB, Milan a NOVÁ, Hana. Zákon o rodině a předpisy souvisící. 5. aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2002. 775 s. ISBN 80-7201-362-9.
- JÍLEK D., Práce o mezinárodní ochraně dítěte. In: Právník č. 1, 1990, str. 76-77
- JÍLEK D., Stručná geneze mezinárodní ochrany dítěte. In: Právník č. 4, 1990, str. 365-373
- DUNOVSKÝ, J.: Ochrana dětí v České republice a Úmluva o právech dítěte. In: Čas. lék. čes., ročník 142, č. 10, 2003, s. 630

B) Právní předpisy

- Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součásti ústavního pořádku České republiky
- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky
- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
- Zákon č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, v platném znění
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v platném znění
- Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, v platném znění
- Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, v platném znění

- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v platném znění
- Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních, v platném znění
- Zákon č. 379/2005 Sb., o opatřeních k ochraně před škodami způsobenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami, v platném znění
- Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, v platném znění
- Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, v platném znění
- Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, v platném znění
- Úmluva o právech dítěte OSN
- Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o zapojování dětí do ozbrojených konfliktů
- Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte o prodeji dětí, dětské prostituci a dětské pornografii
- Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod
- Listina základních práv EU
- Evropská sociální charta
- Evropská úmluva o výkonu práv dětí
- Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech
- Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí
- Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení
- Smlouva o Evropské unii

C) Judikatura

- náleží Ústavního soudu ČR č. 72/1995 Sb. ze dne 28. března 1995
- náleží Ústavního soudu ČR č. 244/2010 Sb. ze dne 8. července 2010
- náleží Ústavního soudu ČR č. 20/2006 Sb.
- náleží Ústavního soudu ČR sp. zn. II ÚS 568/06 ze dne 20.2. 2007
- náleží Ústavního soudu ČR č. 244/2010 Sb. ze dne 8. července 2010
- náleží Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 1206/09
- náleží Ústavního soudu ČR sp. zn. Pl. ÚS 20/94
- Rozsudek ESLP Walla a Wallová proti České republice
- Rozsudek ESLP Havelkovi proti České republice
- Rozsudek ESLP Kutzner proti Německu
- Rozsudek ESLP K. a T. proti Finsku (velký senát), č. 25702/94, § 151, ESLP 2001-VII

D) Internetové a elektronické zdroje

- **Codexis Academia**
- **www.osn.cz**

- www.unicef.cz
- www.vlada.cz
- www.nasedite.cz
- www.llp.cz
- www.dcicz.cz
- www.linkabezpeci.cz
- www.nahradnirodina.cz
- www.mpsv.cz
- **Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 1998 Rady vlády ČR pro lidská práva.** Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/zprava-o-stavu-lidskych-prav-v-cr-v-roce-1998-16631/>
- **Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 1999 Rady vlády ČR pro lidská práva.** Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/zprava-o-stavu-lidskych-prav-v-cr-v-roce-1999-16633/>
- **Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2000 Rady vlády ČR pro lidská práva.** Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/zprava-o-stavu-lidskych-prav-v-cr-v-roce-2000-16635/>
- **Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2001 Rady vlády ČR pro lidská práva.** Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/zprava-o-stavu-lidskych-prav-v-cr-v-roce-2001-16637/>
- **Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2002 Rady vlády ČR pro lidská práva.** Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/zprava-o-stavu-lidskych-prav-v-cr-v-roce-2002-16639/>
- **Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2003 Rady vlády ČR pro lidská práva.** Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/zprava-o-stavu-lidskych-prav-v-cr-v-roce-2003-16641/>
- **Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2004 Rady vlády ČR pro lidská práva.** Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/zprava-o-stavu-lidskych-prav-v-cr-v-roce-2004-16643/>
- **Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2005 Rady vlády ČR pro lidská práva.** Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/zprava-o-stavu-lidskych-prav-v-cr-v-roce-2005-17710/>
- **Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2006 Rady vlády ČR pro lidská práva.** Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/zprava-o-stavu-lidskych-prav-v-cr-v->

roce-2006-24032/

- **Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2007 Rady vlády ČR pro lidská práva.** Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/zprava-o-stavu-lidskych-prav-v-cr-v-roce-2007-38547/>
- **Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2008 Rady vlády ČR pro lidská práva.** Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/zprava-o-stavu-lidskych-prav-v-ceske-republice-v-roce-2008-58547/>
- **Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2009 Rady vlády ČR pro lidská práva.** Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/zprava-o-stavu-lidskych-prav-v-cr-v-roce-2009-74864/>
- **Zpráva o stavu lidských práv v České republice v roce 2010 Rady vlády ČR pro lidská práva.** Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/ppov/rlp/dokumenty/zpravy-lidska-prava-cr/zprava-o-stavu-lidskych-prav-v-ceske-republice-v-roce-2010-86198/>
- **Závěrečná doporučení Výboru pro práva dítěte ke 3. a 4. periodické zprávě.** Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rlp/dokumenty/zpravy-plneni-mezin-umluv/umluva-o-pravech-ditete-42656/>
- **Sborník stanovisek veřejného ochránce práv: Rodina a dítě z roku 2007** Dostupné z: http://www.ochrance.cz/uploads/tx_odlistdocument/Rodina_a_dite.pdf
- **Průběžná zpráva veřejného ochránce práv o šetření ve věci R. H., z 29. září 2008.** Dostupné z: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/STANOVISKA/Rodina_a_dite/74-08-HVZ-ZZ.pdf
- **Průběžná zpráva veřejného ochránce práv o šetření ve věci ve věci nezl. M. S.** Dostupné z: http://www.ochrance.cz/fileadmin/user_upload/STANOVISKA/Rodina_a_dite/1455-10-ZG-ZZ.pdf
- **Fakta a čísla OSN, Základní údaje o OSN,** New York-Praha, 2005, Dostupné z: <http://www.osn.cz/soubory/fakta-osn-2005-web.pdf>
- **Obecné zásady EU v oblasti prosazování a ochrany práv dítěte ,** přijaté Radou v roce 2007, Dostupné z: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/16031.cs07.pdf>
- **IP 11/156, 15. 2. 2011 – Agenda EU v oblasti práv dítěte,** Dostupné z: www.europa.eu
- **Zpráva Ligy lidských práv o vývoji práv dětí v ČR v letech 2003-2005,** Dostupné z: www.llp.cz

E) Ostatní

- Lojková, J. Vývoj a význam institutu dětského ombudsmana. Brno, 2008, Právnická fakulta Masarykovy univerzity.

- Rezoluce OSN č. 36/55 z 25. 11. 1981.
- Sdělení Komise ES „Směrem ke strategii EU o právech dítěte“ KOM (2006) v konečném znění, 4. 7. 2006.
- Strategické cíle 2005 – 2009. Evropa 2010: Partnerství pro evropskou obnovu Prosperita, solidarita a bezpečnost, KOM (2005) 12 v konečném znění, 26. 1. 2005.
- Sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů Zvláštní místo pro děti v rámci vnější činnosti EU KOM (2008) v konečném znění, Brusel, 5. 2. 2008.
- Deklarace OSN „Svět vhodný pro děti“ z roku 2002.
- EU Guidelines for the Promotion and Protection of the Rights of the Child - Obecné zásady EU v oblasti prosazování a ochrany práv dítěte, schváleny Radou, 2007.

